

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO KONTROLIERIŲ ĮSTAIGA

ATASKAITA DĖL ŽMOGAUS TEISIŲ PADĖTIES UTENOS APSKRITIES VYRIAUSIOJO POLICIJOS KOMISARIATO, ALYTAUS APSKRITIES VYRIAUSIOJO POLICIJOS KOMISARIATO VARĖNOS RAJONO POLICIJOS KOMISARIATO, VILNIAUS APSKRITIES VYRIAUSIOJO POLICIJOS KOMISARIATO ŠVENČIONIŲ RAJONO POLICIJOS KOMISARIATO, KAUNO APSKRITIES VYRIAUSIOJO POLICIJOS KOMISARIATO KĖDAINIŲ RAJONO POLICIJOS KOMISARIATO AREŠTINĖSE IR LAIKINO SULAIKYMŲ PATALPOSE BEI VILNIAUS APSKRITIES VYRIAUSIOJO POLICIJOS KOMISARIATO TRAKŲ RAJONO POLICIJOS KOMISARIATO LAIKINO SULAIKYMŲ PATALPOSE

2015-05-21 Nr. 2015/1-22

Vilnius

I. NACIONALINĖ KANKINIMŲ PREVENCIJA IR BENDRA INFORMACIJA APIE ATLIKTĄ PATIKRINIMĄ

1. Lietuvos Respublikos Seimui 2013 m. gruodžio 3 d. įstatymu Nr. XII-630 ratifikavus Konvencijos prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą fakultatyvų protokolą (toliau vadinama – Fakultatyvus protokolą) ir priėmus Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymą (toliau vadinama – LR SKĮ) pakeitimus, pagal kuriuos Lietuvos Respublikos Seimo kontrolieriams buvo pavesta vykdyti nacionalinę kankinimų prevenciją laisvės apribojimo vietose nuolat jose lankantis (2014 m. sausio 1 d. įsigaliojusios LR SKĮ 3 ir 19¹ straipsnių nuostatos), Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaiga (toliau vadinama – Įstaiga) tapo nacionaline kankinimų prevencijos institucija.

Vykdydami nacionalinę kankinimų prevenciją, Seimo kontrolieriai naudojami plačiais įgaliojimais: jie turi teisę pasirinkti, kokias laisvės apribojimo vietas aplankyti ir kokius asmenis apklausti, patekti į visas laisvės apribojimo vietas ir jose esančias patalpas, susipažinti su jų įrengimu ir infrastruktūra. Be to, Seimo kontrolieriai turi teisę kalbėtis be liudininkų su asmenimis, kurių laisvė apribota, taip pat apklausti bet kokius kitus asmenis, kurie galėtų suteikti reikiamos informacijos, laisvės apribojimo vietų patikrinimus atlikti kartu su pasirinktais ekspertais.

2. Seimo kontrolierius, Įstaigos vadovas Augustinas Normantas, vykdydamas nacionalinę kankinimų prevenciją, pavedė patarėjams Jurui Taminskui, Kristinai Brazevič ir vyriausiosioms specialistėms Deimantei Karužienei ir Eglei Mekaitei atlikti patikrinimus dėl žmogaus teisių padėties penkių policijos komisariatų areštinėse ir laikino sulaikymo patalpose: Utenos apskrities vyriausiojo policijos komisariato (toliau vadinama – VPK) areštinėje ir laikino sulaikymo patalpose (2015 m. vasario 17 d.) (toliau vadinama – Utenos komisariatas), Alytaus apskrities VPK Varėnos rajono policijos komisariato areštinėje ir laikino sulaikymo patalpose (2015 m. vasario 20 d.) (toliau vadinama – Varėnos komisariatas), Vilniaus apskrities VPK Švenčionių rajono policijos

komisariato areštinėje ir laikino sulaikymo patalpose (2015 m. vasario 25 d.) (toliau vadinama – Švenčionių komisariatas), Vilniaus apskrities VPK Trakų rajono policijos komisariato laikino sulaikymo patalpose (2015 m. vasario 27 d.) (toliau vadinama – Trakų komisariatas) bei Kauno apskrities VPK Kėdainių rajono policijos komisariato areštinėje ir laikino sulaikymo patalpose (2015 m. kovo 3 d.) (toliau vadinama – Kėdainių komisariatas).

3. Patikrinimų metu buvo bendrauta su Utenos komisariato Operatyvaus valdymo skyriaus (toliau vadinama – OVS) viršininku Nerijumi Petrulioniu ir areštinės viršininku Irmantu Viliūnu, Varėnos komisariato Viešosios policijos skyriaus viršininku Alvydu Jočiu ir areštinės viršininku Gintaru Navicku, Švenčionių komisariato viršininku Josifu Kuzmickij, OVP viršininke Jūrate Rokickiene ir areštinės viršininku Andriumi Radziuliu, Trakų komisariato viršininku Valerijumi Vincukevič ir OVP viršininku Sauliumi Lipskiu, Kėdainių komisariato viršininku Gintautu Dirmeikiu ir OVP viršininku Kęstučiu Gomoliausku bei kitais pirmiau nurodytų komisariatų pareigūnais, darbuotojais ir juose laikomais asmenimis.

Atliekant patikrinimus buvo apžiūrėtos komisariatų areštinių kameros, apklausų, pasimatymų ir kitos patalpos, sanitarinės švaryklos, pasivaikščiojimo kiemeliai bei laikino sulaikymo patalpos, taip pat patikrinti įvairūs registracijos žurnalai bei dokumentai, įskaitant elektronines jų versijas (Policijos areštinių ir sulaikymo patalpų elektroninis registras, laikomų asmenų bylos, išvedimo iš kamerų, nuobaudų skyrimo, pareigūnų lankymosi kameroje, greitosios medicinos pagalbos iškvietimų, patalpų valymo, dezinfekcijos registravimo žurnalai ir kt.).

II. AKTUALŪS TEISĖS AKTAI, TEISMŲ PRAKTIKA IR STANDARTAI

4. Pagrindiniai teisės aktai, taikytini atliekant patikrinimus teritorinių policijos įstaigų areštinėse ir laikino sulaikymo patalpose:

4.1. Lietuvos Respublikos Konstitucija;

4.2. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija;

4.3. Principų, kuriais siekiama apsaugoti visus bet kokia forma suimtus ar kalinamus asmenis, sąvadas, priimtas Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1988 m. rezoliucija 43/173, ir Pagrindiniai elgesio su sulaikytais asmenimis principai, priimti Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 1990 m. rezoliucija 45/111;

4.4. Europos kalnimo taisyklės (Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija šalims narėms Nr. R (2006) 2, 2006 m. sausio 11 d. priimta 952-ame Ministrų Komiteto ministrų pavaduotojų posėdyje);

4.5. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (toliau vadinama – BPK);

4.6. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas;

4.7. Lietuvos Respublikos suėmimo vykdymo įstatymas;

4.8. Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymas;

4.9. Lietuvos Respublikos teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų įstatymas;

4.10. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. rugpjūčio 22 d. nutarimas Nr. 875 „Dėl asmenų prašymų nagrinėjimo ir jų aptarnavimo viešojo administravimo institucijose, įstaigose ir kituose viešojo administravimo subjektuose taisyklių patvirtinimo“;

4.11. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. sausio 19 d. nutarimas Nr. 14 „Dėl fiziologinių mitybos normų asmenims, laikomiems kardomojo kalnimo ir laisvės atėmimo vietose, patvirtinimo“, Lietuvos higienos norma HN 15:2005 „Maisto higiena“ (toliau vadinama – Higienos norma HN 15:2005);

4.12. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2009 m. rugsėjo 29 d. įsakymu Nr. V-820 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 37:2009 „Policijos areštinės: bendrieji sveikatos

saugos reikalavimai“ patvirtinimo“ patvirtinta higienos norma HN 37:2009 „Policijos areštinės: bendrieji sveikatos saugos reikalavimai (toliau – Higienos norma HN 37:2009);

4.13. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2012 m. spalio 31 d. įsakymas Nr. V-974 „Dėl Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2009 m. vasario 2 d. įsakymo Nr. V-55 „Dėl privalomojo profilaktinio aplinkos kenksmingumo pašalinimo (dezinfekcijos, dezinfekcijos, deratizacijos) tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo (toliau vadinama – Kenksmingumo pašalinimo tvarkos aprašas);

4.14. Lietuvos policijos generalinio komisaro 2015 m. vasario 10 d. įsakymas Nr. 5-V-139 „Dėl Policijos areštinių apsaugos ir priežiūros instrukcijos patvirtinimo“ (toliau – Apsaugos ir priežiūros instrukcija);

4.15. Lietuvos policijos generalinio komisaro 2003 m. kovo 27 d. įsakymas Nr. V-100 „Dėl skiriamų maisto produktų vidutinių paros kiekių asmenims, laikomiems policijos komisariatu areštinėse, patvirtinimo“ (toliau vadinama – Įsakymas dėl areštinėse skiriamų maisto produktų vidutinių paros kiekių);

4.16. Teritorinių policijos įstaigų operatyvaus valdymo padalinių patalpų įrengimo ir eksploatavimo reikalavimai, patvirtinti Lietuvos policijos generalinio komisaro 2010 m. kovo 31 d. įsakymu Nr. 5-V-263 (toliau vadinama – Įrengimo ir eksploatavimo reikalavimai);

4.17. Teritorinių policijos įstaigų areštinių saugos ir eksploatavimo reikalavimai, patvirtinti Lietuvos policijos generalinio komisaro 2002 m. liepos 10 d. įsakymu Nr. 380 (toliau vadinama – Saugos ir eksploatavimo reikalavimai);

4.18. Policijos įstaigų operatyvaus valdymo padalinių darbo organizavimo instrukcija, patvirtinta Lietuvos policijos generalinio komisaro 2010 m. birželio 30 d. įsakymu Nr. 5-V-553 „Dėl Policijos įstaigų operatyvaus valdymo padalinių darbo organizavimo instrukcijos patvirtinimo“ (toliau vadinama – Darbo organizavimo instrukcija);

4.19. Lietuvos policijos generalinio komisaro 2007 m. gegužės 29 d. įsakymas Nr. 5-V-356 „Dėl Teritorinių policijos įstaigų areštinių veiklos taisyklių patvirtinimo“ (toliau vadinama – Taisyklės);

4.20. Lietuvos policijos generalinio komisaro 2008 m. balandžio 24 d. įsakymas Nr. 5-V-206 „Dėl tipinių teritorinių policijos įstaigų pastatų, statinių ir patalpų reikalavimų patvirtinimo“ (toliau vadinama – Patalpų reikalavimai);

4.21. Lietuvos policijos generalinio komisaro 2009 m. gegužės 14 d. įsakymas Nr. 5-V-336 „Dėl Policijos įstaigų operatyvaus valdymo padalinių veiklos, valdant policijos pajėgas, optimizavimo koncepcijos patvirtinimo“ (toliau – Optimizavimo koncepcija);

4.22. Lietuvos policijos generalinio komisaro 2009 m. liepos 1 d. įsakymas Nr. 5-V-473 „Dėl policijos areštinių veiklos optimizavimo 2009–2015 metų programos patvirtinimo“ (toliau vadinamas – 2009–2015 metų optimizavimo programa);

4.23. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2004 m. sausio 19 d. įsakymas Nr. V-8 „Dėl Lietuvos medicinos normos MN 129: 2004 „Teritorinės policijos įstaigos areštinės medicinos punktas (kabinetas)“ patvirtinimo“ (toliau vadinama – Medicinos norma MN 129: 2004).

5. Pažymėtina, kad, vertinant elgesį su asmenimis, kuriems apribota laisvė, ir tokių asmenų laikymo sąlygas, svarbu vadovautis ne tik nacionaliniais ir tarptautiniais teisės aktais, bet ir Lietuvos ir tarptautinių teismų praktika, kompetentingų bei plačius įgaliojimus turinčių tarptautinių institucijų rekomendacijomis.

5.1. Lietuvoje kalnimo sąlygų atitikties teisės aktuose nustatytiems reikalavimams klausimus ne kartą yra nagrinėję administraciniai teismai. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra suformulavęs praktiką dėl neturtinės žalos, patirtos dėl netinkamų kalnimo sąlygų, atlyginimo (be daugelio, kitų paminėtina, pvz., Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. sausio 23 d. nutartis byloje A-146-115-12). Be to, Lietuva yra prisijungusi prie Europos žmogaus teisių konvencijos (toliau vadinama – Konvencija), todėl jai privalomi ir Europos Žmogaus Teisių

Teismo jurisprudencijoje suformuluoti principai dėl Konvencijos 3 straipsnio (kankinimo uždraudimas) reikalavimų taikymo asmenims atimant ar apribojant laisvę (paminėtini, pvz., šie sprendimai: *Karalevičius v. Lithuania*, Nr. 53254/99, 2005 m. balandžio 7 d. sprendimas; *Ananyev and Others v. Russia*, Nr. 42525/07 ir 60800/08, 2012 m. sausio 10 d. sprendimas; *Gulyayeva v. Russia*, Nr. 67413/01, 2010 m. balandžio 1 d. sprendimas).

5.2. Europos regiono valstybėse kankinimų prevenciją jau 25 metus vykdančias Europos Komitetas prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą (toliau vadinama – CPT) įdiegė ir taiko elgesio su asmenimis, iš kurių atimta laisvė, standartus¹. CPT, laisvės apribojimo (atėmimo) vietose atlikęs patikrinimus dėl elgesio su juose laikomais asmenimis, konkrečioms valstybėms pateikia savo rekomendacijas, kaip užkirsti kelią kankinimui ir kitokiam žiauriam, nežmoniškam ar žeminančiam elgesiui ir baudimui. CPT nustatytuose standartuose įtvirtinti visuotinai pripažinti ir taikomi žmogaus teisių apsaugos standartai, kuriuos valstybės taip pat pripažįsta ir gera valia vykdo, atsižvelgia į juos ir jų laikosi.

III. TIKRINAMOS SRITYS IR NUSTATYTOS APLINKYBĖS

6. Patikrinimai atlikti vertinant žmogaus teisių apsaugos ir kankinimų prevencijos aspektu svarbiausius klausimus, atsižvelgiant į šios ataskaitos II skyriuje nurodytus teisės aktus, CPT standartus, taip pat CPT ataskaitose apie Lietuvoje atliktus patikrinimus pateiktas rekomendacijas, Lietuvos teismų ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką.

Atliekant patikrinimus faktinės aplinkybės, susijusios su asmenų laikymo sąlygomis ir žmogaus teisių padėtimi, buvo patikrintos ir įvertintos pagal šias sritis: 1) duomenys apie įstaigą ir laikomus asmenis; 2) darbuotojai; 3) saugumo priemonės ir savižudybių prevencija; 4) kratos ir specialiųjų priemonių panaudojimas; 5) elgesys su laikomais asmenimis, drausminio poveikio priemonių taikymas; 6) laikymo ir higienos sąlygos; 7) maitinimas; 8) apranga; 9) sveikatos priežiūra; 10) kitos laikomų asmenų teisės; 11) informacijos prieinamumas ir kreipimusi nagrinėjimas; 12) užsienio valstybių piliečiai; 13) kitų institucijų atlikti patikrinimai.

7. Pažymėtina, kad apsilankius šioje ataskaitoje nurodytų policijos komisariatų (toliau vadinama ir – PK) areštinėse ir laikino sulaikymo patalpose, bendras įspūdis dėl žmogaus teisių užtikrinimo jose laikomiems asmenims buvo teigiamas. Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos deda pastangas užtikrinti kuo tinkamesnes laikymo sąlygas, abipusiai pagarbius pareigūnų ir laikomų asmenų santykius, ir pan. Tačiau atlikus patikrinimus buvo nustatyti keli toliau ataskaitoje aptariami trūkumai ir situacijos, dėl kurių galimai yra (gali būti) pažeidžiamos žmogaus teisės.

8. *Patikrinimų metu nustatyti trūkumai*

8.1. *Dėl laisvų darbuotojų etatų, darbo sąlygų ir kvalifikacijos tobulinimo*

8.1.1. Atlikus patikrinimus nustatyta, kad trūksta pareigūnų: Kėdainių komisariato areštinėje neužpildyti 5 pareigūnų etatai (iš 21 numatyto), Trakų komisariato OVP neužpildyti 3 pareigūnų etatai (iš 17 numatyto). Kėdainių komisariatas kreipėsi į Kauno apskrities VPK su prašymu teikti prioritetą komplektuojant Kėdainių komisariato OVP pareigybes. Trakų komisariate atrankos laisviems etatams užimti neskelbiamos dėl lėšų trūkumo. Pažymėtina, kad Švenčionių komisariato viršininkas nurodė, jog šiuo metu areštinei skirtas etatų skaičius yra minimalus ir, įgyvendinus PK restruktūrizavimą (pagal Optimizavimo koncepciją), bus neįmanoma vykdyti priskirtų tiesioginių funkcijų.

¹ [CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2013].

Pažymėtina, kad tik užpildžius visus etatus būtų galima užtikrinti tinkamą įstaigos (arba jos padalinio) veiklos organizavimą. Į komisariatą pristatytų asmenų ir personalo santykis yra svarbus, siekiant asmenis laikyti sąlygomis, kuriomis būtų užtikrinta jų tinkama priežiūra ir saugumas. CPT standartuose pažymima, kad dėl darbuotojų trūkumo neabejotinai sunkiau kurti teigiamus personalo ir laikomų asmenų santykius; apskritai tai gali lemti ir personalui, ir laikomiems asmenims nesaugią aplinką. Be to, jeigu trūksta darbuotojų esminiam saugumo lygiui palaikyti ir normaliam įstaigos darbo režimui užtikrinti, gali tekti dirbti viršvalandžius. Dėl to personalas gali patirti didelį stresą ir greitai pervargti. Tokia situacija gali lemti didesnę bet kuriai pataisos sistemai būdingą įtampą (Vienuoliktosios bendrosios ataskaitos [CPT/Inf (2001) 16] 26 punktas).

8.1.2. Atlikus patikrinimus pirmiau ataskaitoje nurodytuose PK, nustatyta, kad policijos pareigūnų darbo sąlygos, lyginant su sąlygomis, kurios sudarytos ten laikomiems asmenims, yra tik patenkinamos.

Atkreiptinas dėmesys, kad, gerinant areštines laikomų asmenų laikymo sąlygas, būtina nepamiršti ir policijos pareigūnų darbo sąlygų. Pirmiausia patį pareigūnų požiūrį į jų darbo veiklą lemia jų darbo sąlygos, kurios neatsiejamos nuo fizinės aplinkos (pvz., pastatų ir patalpų, tarnybinės uniformos, sąlygų pailsėti bei pavalgyti ir pan.). Labai svarbu, kad darbo sąlygos palankiai nuteiktų darbui, kadangi tik patenkinama fizinė darbo aplinka nepakankamai motyvuoja policijos pareigūnus tinkamai atlikti savo tarnybines funkcijas ir neformuoja teigiamo jų požiūrio į darbą.

CPT yra nurodęs, kad netinkamas elgesys gali pasireikšti įvairiai, ir nebūtinai netinkamai elgiamasi tyčia – tokį elgesį gali lemti ir organizaciniai trūkumai ar nepakankami ištekliai (Antrosios bendrosios ataskaitos [CPT/Inf (92) 3] 44 punktas).

Todėl, siekiant užkirsti kelią netinkamam pareigūnų elgesiui su laikomais asmenimis, be kita ko, būtina stengtis sukurti palankią aplinką, t. y. užtikrinti, kad ne tik asmenų, kurių laisvė apribota, laikymo sąlygos, bet ir pareigūnų darbo sąlygos būtų tinkamos.

8.1.3. Atliekant patikrinimus buvo nustatyta, kad daugumoje komisariatų areštinių pareigūnai 2014–2015 metais dalyvavo mokymuose svarbiomis temomis, pavyzdžiui, dėl pirmosios pagalbos suteikimo, psichikos sveikatos priežiūros kvalifikacijos tobulinimo, savižudybių prevencijos, higienos įgūdžių, tačiau buvo ir areštinių, kuriose pareigūnai dalyvavo tik naujojo elektroninio Policijos registruojamų įvykių registro (toliau vadinama ir – Elektorinis registras) pildymo mokymuose (Švenčionių komisariate). Taip pat pastebėtas netinkamas pareigūnų požiūris į sulaikytus asmenis („normalūs sulaikymo patalpose neatsiduria“, „jiems iš viso nieko nereikia duoti“, „jiems ant grindų miegoti geriau, grindys šildomos“) (Švenčionių komisariate). Kalbėdami apie laikomus asmenis pareigūnai vartojo stigmatizuojančius žodžius, tokius kaip „psichinis“, „žulikas“, „bomžas“, „pijokas“ (Švenčionių, Varėnos komisariatuose). Kai kurių laikomų asmenų teigimu, pareigūnai juos provokuoja konfliktams (Varėnos komisariate).

CPT standartuose pabrėžiama, kad humaniškos laisvės apribojimo sistemos kertinis akmuo visada yra tinkamai parinktas ir parengtas personalas, kuris žino, kaip teisingai formuoti savo santykius su laikomais asmenimis, ir žiūri į savo darbą ne tik kaip į tarnybos vietą, bet ir kaip į profesiją. Pagrindinis šios profesijos bruožas turi būti gebėjimas kurti gerus santykius su asmenimis (Vienuoliktosios bendrosios ataskaitos [CPT/Inf (2001) 16] 26 punktas). Didelė svarba teikiama teisėtvarkos darbuotojų mokymui (kuris turėtų apimti mokymą žmogaus teisių ir kankinimo bei kitokio netinkamo elgesio draudimo klausimais). Kvalifikuoti pareigūnai sėkmingai vykdo savo funkcijas, nesielgia netinkamai ir užtikrina laikomiems asmenims pagrindines apsaugos priemones. CPT nuomone, gebėjimas bendrauti turėtų būti pagrindinis veiksnys priimant teisėtvarkos pareigūnus į darbą, o mokymų metu turėtų būti akcentuojamas asmeninių bendravimo įgūdžių, pagrįstų pagarba žmogaus orumui, ugdymas. Skatinant konstruktyvius, o ne konfrontaciją pagrįstus santykius, mažėja įtampa, kartu ir gerokai menksta smurto atvejų ir netinkamo elgesio tikimybė. Be priežiūros ir kontrolės, būtinas ir bendravimas bei rūpinimasis. Įgiję bendravimo įgūdžių, pagrįstų pagarba žmogaus orumui, policijos pareigūnai gebėtų sušvelninti situaciją, kuri kitu atveju galėtų

peraugti į smurtą, o platesniu požiūriu tokie įgūdžiai padėtų sumažinti įtampą ir pagerinti visų suinteresuotųjų asmenų gyvenimo kokybę policijos įstaigose (Antrosios bendrosios ataskaitos [CPT/Inf (92) 3] 45 ir 59–60 punktai).

8.2. Dėl Elektroninio registro trūkumų

8.2.1. Per patikrinimus nustatyta, kad nuo 2015 m. vasario 9 d. duomenys apie laikino sulaikymo patalpose laikomus ir į areštinę uždaromus asmenis įkeliami į Elektroninį registrą (pavyzdžiui, duomenys apie buvimo PK ir laikino sulaikymo patalpose trukmę, sulaikymo ir uždarymo į areštinę datą, laiką, pranešimo apie sulaikymą tretiesiems asmenims faktą, matomus kūno sužalojimus, išvedimo iš kameros pasimatymui, apklausai laiką ir pan.). Tačiau, įvertinus įrašus naujajame Elektroniniame registre apie asmenis, buvusius PK ir laikino sulaikymo patalpose (vertinti įrašai nuo 2015 m. vasario 1 d. iki 27 d. – Trakų komisariate ir nuo 2015 m. vasario 3 d. iki kovo 2 d. – Kėdainių komisariate), nustatyta trūkumų:

8.2.1.1. į pirmiau nurodytą Elektorinį registrą buvo įtraukti ne visi duomenys apie asmenų buvimo komisariate ir laikino sulaikymo patalpose trukmę, taip pat apie tai, ar asmuo apskritai buvo patalpintas į laikino sulaikymo patalpą ar ne (nors, atsižvelgiant į ilgą asmens buvimo komisariate trukmę, preziumuotina, kad asmuo vis dėlto buvo patalpintas į laikino sulaikymo patalpą);

8.2.1.2. atspausdinus išrašą (nurodytais laikotarpiais) iš Elektroninio registro, trūko daugiau nei pusės duomenų apie asmenų išleidimo iš komisariato laiką;

8.2.1.3. Elektroninio registro duomenys apie asmenų pristatymo ir išleidimo laiką skyrėsi nuo duomenų, nurodytų patikrinimo metu atspausdintame išrašė.

Įvertinus Elektroniniame registre esančius įrašus apie areštinėje laikomus asmenis, pastebėta, kad Elektroninio registre nėra galimybių gauti (žurnalo forma) informacijos apie vienokio arba kitokio veiksmo atlikimą (pavyzdžiui, išvedimą iš kameros). Tokią informaciją įmanoma surinkti tik iš kiekvienos laikomo asmens bylos atskirai. Taip pat pažymėtina, kad Elektroniniame registre neatsispindi asmens atsisakymas, pvz., išeiti pasivaikščioti gryname ore (kiemelyje).

8.2.2. CPT pabrėžia išsamaus areštinės žurnalo ir jame registruojamų visų asmens laikymo areštinėje aspektų bei veiksmų, kurių buvo imtasi (kada atimta laisvė ir šios priemonės taikymo priežastys, kada pranešta apie teises, sužalojimo požymius, kada perkeltas arba paleistas ir pan.), svarbą, tokiu būdu užtikrinant pagrindines policijos areštinėje laikomų asmenų apsaugos priemones. CPT nuomone, susipažinti su areštinės žurnalu turi turėti galimybę ir sulaikytojo advokatas (Antrosios bendrosios ataskaitos [CPT/Inf (92) 3] 40 punktas), todėl svarbu užtikrinti tinkamą galimybę pateikti tokį žurnalo išrašą.

8.3. Dėl laikymo laikino sulaikymo patalpose trukmės

8.3.1. Per patikrinimus įvertinus Elektroniniame registre esančius įrašus (nuo 2015 m. vasario 1 iki 27 d. – Trakų komisariate ir nuo 2015 m. vasario 3 d. iki kovo 2 d. – Kėdainių komisariate) dėl duomenų apie asmenis, patalpintus į laikino sulaikymo patalpas, nustatyta, kad ne visuomet laikomasi teisės aktuose nustatytų asmenų laikymo laikino sulaikymo patalpose terminų.

Pavyzdžiui, asmuo, atvedintas BPK nustatyta tvarka, laikino sulaikymo patalpoje buvo laikomas 5 val. 29 min. (Trakų komisariato Elektroninio registro 2015 m. vasario 11 d. įrašas), nors, pagal Darbo organizavimo instrukcijos 39.3 punktą, tokiais atvejais asmuo gali būti laikomas ne ilgiau kaip 3 valandas. Iš policijos areštinės pristatytas asmuo laikino sulaikymo patalpoje buvo laikomas 5 val. 11 min. (Trakų komisariato Elektroninio registro 2015 m. vasario 20 d. įrašas), nors, pagal pirmiau nurodytos instrukcijos 39.5 punktą, tokiais atvejais asmuo gali būti laikomas ne ilgiau kaip 5 valandas. Asmenų buvimo komisariatuose trukmė dėl protokolo surašymo taip pat kelia abejonių (4 val. 48 min., Trakų komisariato Elektroninio registro 2015 m. vasario 14 d. įrašas; 4 val.

50 min., Trakų komisariato Elektroninio registro 2015 m. vasario 5 d. įrašas; 4 val. 55 min., Trakų komisariato Elektroninio registro 2015 m. vasario 8 d. įrašas; 5 val. 59 min., Trakų komisariato Elektroninio registro 2015 m. vasario 6 d. įrašas).

8.3.2. Be to, paaiškėjo, kad neblaivūs asmenys laikomi laikino sulaikymo patalpose per naktį (Švenčionių ir Kėdainių komisariatuose). Trakų komisariato pareigūnų teigimu, neblaivūs asmenys laikino sulaikymo patalpose nelaikomi, vežami į sveikatos priežiūros įstaigą, tačiau pagal įrašus Elektroniniame registre nustatyta, kad vienas asmuo Trakų komisariate buvo laikomas nuo 20 val. 48 min. iki 06 val. 35 min., t. y. daugiau kaip 9 valandas (2015 m. vasario 8–9 dienų įrašai Trakų komisariato Elektroniniame registre, nurodytas pristatymo pagrindas – „protokolams, aktams, pranešimams surašyti“). Nors įrašo, iš kurio būtų galima nustatyti, kur asmuo buvo laikomas – laikino sulaikymo ar kitose komisariato patalpose – nebuvo, tačiau, atsižvelgiant į bendrą komisariate praleisto laiko trukmę, preziumuotina, kad asmuo per naktį buvo laikomas laikino sulaikymo patalpose.

8.3.3. Ypatingai atkreiptinas dėmesys į tai, kad visais atvejais, kai asmuo į laikino sulaikymo patalpas uždaromas nakties metu (Trakų komisariate nuo 2015 m. vasario 1 iki 27 d. buvo 8 tokie atvejai) arba laikomas per naktį (Kėdainių komisariate nuo 2015 m. vasario 3 d. iki kovo 2 d. buvo 26 tokie atvejai), jam neišduodamas net minimalus minkštasis inventorių. Taip pat pažymėtina, kad laikino sulaikymo patalpos nėra pritaikytos ilgalaikiam laikymui (nėra lovos, sanitarinio mazgo, vandens), nenumatytas maitinimas.

2012 m. vizito Lietuvoje ataskaitos [CPF/Inf (2014) 18] 32 punkte CPT pabrėžė, jog turi būti imtasi skubių priemonių užtikrinti, kad laikino sulaikymo patalpose nakties metu uždaryti asmenys gautų čiuzinį ir apklotą. Nors Lietuvos Respublikos Vyriausybės ataskaitoje dėl priemonių, kurių buvo imtasi ar numatoma imtis, siekiant įgyvendinti po šio vizito CPT pateiktas rekomendacijas, nurodyta, kad trumpalaikio sulaikymo patalpose asmenys gali būti laikomi ne ilgiau kaip 5 valandas, vėliau jie arba paleidžiami, arba perkeliami į ilgalaikio laikymo patalpas arba areštinę, todėl čiuziniai šiose patalpose jiems neišduodami, apsilankius Švenčionių ir Kėdainių komisariatuose paaiškėjo, kad ne visuomet laikomasi tokios praktikos.

8.3.4. Paminėtina, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybės ataskaitoje dėl CPT po 2008 m. vizito pateiktų rekomendacijų įgyvendinimo [CPT/Inf (2009) 24] išsakyta pozicija, kad neblaivių asmenų išblaivinimas nėra policijos funkcija. Todėl dar Optimizavimo koncepcijoje buvo numatytas siekis mažinti sulaikytų administracinės teisės pažeidėjų, pristatomų į policijos įstaigas išblaivinti, skaičių, be kita ko, šiomis priemonėmis: sulaikytus neblaivius asmenis, vietoje įforminus administracinę teisės pažeidimą, nuvežti į jų gyvenamąją vietą ar perduoti juos artimajam giminaičiui arba šeimos nariui, sveikatos priežiūros darbuotojams, kai minėtiems asmenims reikia suteikti medicinos pagalbą, ir tik išimtiniais atvejais sulaikytus neblaivius asmenis pristatyti į policijos įstaigą; taip pat inicijuoti nakvynės namų, išlaikomų vietos savivaldos institucijų, steigimą (Optimizavimo koncepcijos 24.2–24.3 punktai).

Pažymėtina, kad, užtikrinant neblaivių asmenų tinkamą poilsį bei siekiant išvengti nelaimingų atsitikimų, daugelis teritorinių policijos įstaigų turi galimybę šiuos asmenis vežti išblaivinti į nakvynės namus arba sveikatos priežiūros įstaigas. Be to, pagal Darbo organizavimo instrukcijos 33.2 punktą, priimdamas pristatytą girtą arba apsvaigusį asmenį ir įtaręs, kad jo sveikatai dėl stipraus apsvaigimo gali grėsti pavojus, pamainos pareigūnas privalo organizuoti šio asmens medicininę apžiūrą ir pirmosios medicinos pagalbos suteikimą. Tačiau pagrindinė problema yra toji, kad neblaivius asmenis atsisako gabenti į ligoninę iškviešti greitosios medicinos pagalbos medikai, todėl policija humaniškumo pagrindais laiko tokius asmenis PK patalpose, kol jie išsiblaivo.

Manytina, kad šią problemą reikėtų spręsti kartu su atitinkamomis sveikatos priežiūros institucijomis, aiškiai apibrėžiant kiekvienos institucijos kompetenciją tokiais arba panašiais atvejais. Taip pat svarbu nedelsiant imtis priemonių užtikrinti, kad laikino sulaikymo patalpose

asmenys nebūtų laikomi ilgiau nei numatyta teisės aktuose, talpinami į šias patalpas nakties metu būtų aprūpinami bent čiužiniu ir apklotu, o esant teisiniam pagrindui laikyti ilgiau nei 5 valandas, būtų perkelti į areštinės (arba ilgalaikio laikymo) kameras.

8.4. Dėl guminių lazdu nešiojimo atvirai

8.4.1. Per patikrinimus pastebėta, kad pareigūnams, dirbantiems aplankytose areštinėse, išduodamos specialiosios priemonės: antrankiai, dujos ir guminės lazdos. Pareigūnų turimos lazdos yra pakankamai pastebimos, nors jas nešiojosi ne visi pareigūnai.

8.4.2. Atkreiptinas dėmesys į CPT pastabą, kad policijos areštinės pareigūnai neturėtų demonstratyviai nešiotis lazdu, kadangi tokia praktika nėra būtina saugumui palaikyti ir neskatina gerų personalo bei sulaikytų asmenų santykių. Jei tokios apsaugos priemonės kaip lazdos yra būtinos, jos neturi būti matomos (2012 m. vizito Lietuvoje ataskaitos [CPT/Inf (2014) 18] 15 punktas; Vienuoliktosios bendrosios ataskaitos [CPT/Inf (2001) 16] 26 punktas).

Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybė ataskaitoje dėl priemonių, kurių buvo imtasi arba kurių numatoma imtis, siekiant įgyvendinti CPT po 2014 m. vizito pateiktas rekomendacijas, nurodė, jog policija numato palaipsniui pakeisti šiuo metu naudojamas gumines lazdas į kitas, kurios nebūtų akivaizdžiai pastebimos (pavyzdžiui, teleskopinio tipo lazdas).

8.5. Dėl būtinybės asmenį izoliuoti požymių, priskyrimo rizikos arba pažeidžiamų asmenų grupei ir specialiųjų poreikių nustatymo (priklausymo seksualinėms mažumoms, fizinės arba psichikos sveikatos būklės ir pan.)

8.5.1. Sprendžiant naujai atvykusių asmenų paskirstymo į kameras klausimą, vertinami požymiai, numatyti Apsaugos ir priežiūros instrukcijos 22 punkte: atskirai laikomi vyrai, moterys ir nepilnamečiai, sulaikyti, įtariami padarę nusikalstamą veiką, administracine tvarka areštuoti, anksčiau atlikę su laisvės atėmimu susijusias bausmes, rūkantys ir nerūkantys ir kt. Taip pat atkreipiamas dėmesys į turimą informaciją, ar asmuo nėra linkęs pabėgti, žudyti, žaloti, užpulti ar priešintis – tokiu atveju svarstomas klausimas dėl asmens priskyrimo atitinkamai kategorijai ir papildomų režimo reikalavimų jam taikymo (Optimizavimo instrukcijos 23–36 punktai).

Pažymėtina, kad, atliekant patikrinimą Varėnos komisariato areštinėje, nustatyta, kad suimtas asmuo buvo laikomas vienoje kameroje su nuteistuoju (dėl būtinumo atskirti užsienio valstybės piliečius esant areštinės viršininko tarnybiniam pranešimui). Šioje areštinėje yra nedaug kamerų, todėl kartais objektyviai neįmanoma vienu metu užtikrinti visų izoliavimo reikalavimų.

Taip pat pažymėtina, kad kiti priskyrimo rizikos arba pažeidžiamų asmenų grupei požymiai ir [specialieji] poreikiai nevertinami, nebent į areštinę pristatytas asmuo pats informuotų apie savo pažeidžiamą situaciją ir (arba) specialiuosius poreikius.

8.5.2. Europos kalnimo taisyklėse rekomenduojama, priėmus naują asmenį, kiek įmanoma greičiau nustatyti, be kita ko, būtiną asmens apsaugos lygį ir galimą grėsmę, kurią asmuo kelia, taip pat įvertinti bet kokią informaciją apie jo socialinę situaciją tam, kad atsakingas personalas imtųsi priemonių ir asmens poreikiai būtų patenkinti. Išskirtinį dėmesį rekomenduojama skirti fizinio, psichologinio ar seksualinio smurto aukomis tapusių kalinių poreikiams (Kalinimo taisyklių 16, 25.4 ir 51–52 punktai).

Laisvės apribojimo vietoje turi būti sprendžiami atitinkamo laikomų asmenų klasifikavimo ir paskirstymo klausimai (Vienuoliktosios bendrosios ataskaitos [CPT/Inf (2001) 16] 27 punktas). Asmenų klasifikavimu į tam tikras kategorijas visų pirma siekiama užkirsti kelią pabėgimui, sumažinti smurto ir konfliktų pavojų, tad pagrindinis vienu asmenų nuo kitų izoliavimo tikslas yra saugumo užtikrinimas. Tai taip pat yra priemonė, kuria užtikrinamas nekaltumo prezumpcijos principo laikymasis ir tinkamiausios laikymo sąlygos kiekvienos kategorijos sulaikytiesiems. Todėl

policijos areštinėje turėtų būti optimalus kamerų skaičius, leidžiantis užtikrinti visus teisės aktuose numatytus izoliavimo reikalavimus. Be to, gali kilti poreikis apsaugoti asmenis, kurie yra ypač pažeidžiami dėl savo amžiaus, sveikatos būklės, tautybės, seksualinės orientacijos ar lyties tapatybės. Pažeidžiami asmenys neturėtų būti izoliuoti nuo visų laikomų asmenų, tačiau turi būti apsaugoti nuo tų, kurie gali kelti jiems vienokią ar kitokią grėsmę.

8.5.3. Siekiant užtikrinti laikymo sąlygas, kurios kuo labiau atitiktų jų poreikius, priimant naujus asmenis turi būti kuo išsamiau vertinamas jų amžius, įtariamo nusikaltimo pavojingumas, asmens pažeidžiamumas, specialieji poreikiai ir pan. Atkreiptinas dėmesys, kad Varėnos komisariato areštinėje naujai atvykę asmenys pildo anketas, kuriose pateikia atsakymus į klausimus, ar jie nori būti laikomi kameroje su nerūkančiais asmenimis, ar jiems reikalingas dietinis (vegetarinis) maitinimas arba kitas specialus maistas, ar iki sulaikymo jie yra buvę valstybės politikais, teisėsaugos institucijų, prokuratūros valdžios ir valdymo institucijų valstybės tarnautojais. Tokia anketa galėtų būti papildyta klausimais apie priskyrimo rizikos ar pažeidžiamų asmenų grupei požymius bei specialiuosius poreikius ir pildoma visose areštinėse.

8.6. Dėl apklausų kambarių įrengimo, apklausų ir kratų atlikimo

8.6.1. Patikrinimų metu didelis dėmesys taip pat buvo skiriamas apklausos kambarių įrengimui. Pastebėta, kad vienoje iš areštinių (Švenčionių komisariato) apklausos kambarys buvo nešildomas, apklausiamąjį sėdima vieta aptverta metalinėmis grotomis. Kitoje areštinėje (Kėdainių komisariato) vienoje iš patalpų (stalčiuje) rasta daiktų, kurie galėtų būti panaudoti prisipažinimui išgauti (įvairūs laidai).

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad apklausos kambariai turi būti tinkamai apšviesti, šildomi ir vėdinami, spalvų gama turi būti neutrali. Visi apklausos dalyviai turi sėdėti ant vienodos rūšies ir patogumo kėdžių, o apklausą atliekantis pareigūnas neturi būti dominuojančioje (aukštesnėje) padėtyje prieš įtariamąjį ar per daug toli nuo jo. Apklausos kambariuose neturi būti jokių daiktų, kuriais gali būti grasinama ar mušama (lazdų, šluotų rankenų, laidų gabalų ir pan. (Dvyliktosios bendrosios ataskaitos [CPT/Inf (2002) 15] 37–39 punktai).

8.6.2. Atlikus patikrinimus išsiaiškinta, kad suimti ir nuteisti asmenys apklausoms ir kitiems ikiteisminio tyrimo veiksams atlikti etapuojami iš įkalinimo įstaigų į policijos areštines. Tokie etapai dažnai būna tik du kartus per savaitę, tad kalinamiesiems areštinėje tenka praleisti nemažai laiko. Pažymėtina, kad, CPT nuomone, prievartos prevencijos požiūriu įkalinimo įstaigose esančių asmenų apklausas pageidautina organizuoti ne policijos areštinėje, o įkalinimo įstaigoje, ir apklausas policijos areštinėje sankcionuoti tik tais atvejais, kai tai yra visiškai neišvengiama (Dvyliktosios bendrosios ataskaitos [CPT/Inf (2002) 15] 46 punktas). Pažymėtina, kad CPT rekomendacijose Lietuvai taip pat ne kartą siūlyta atsisakyti suimtųjų laikymo policijos areštinėse (CPT/Inf (2009) 22, 9 punktai; CPT/Inf (2014) 18, 19 punktai).

8.6.3. Kitas su apklausomis susijęs klausimas – vaizdo įrašo darymas apklausos metu. Patikrinimo metu nustatyta, kad vaizdo įrašas daromas atskirais atvejais atliekant ikiteisminius tyrimus (Utenos komisariate) arba iš viso nedaromas (Varėnos, Švenčionių ir Kėdainių PK). BPK numatyta tik galimybė filmuoti apklausos eigą (pagal BPK 179 str. 1 d., tyrimo veiksmų metu gali būti fotografuojama, filmuojama, daromas garso ir vaizdo įrašas, naudojami kitokie fiksavimo būdai), tačiau, kaip nustatyta, apklausų vaizdo įrašai daromi tik išimtiniais atvejais. Tuo tarpu CPT ragina pradėti taikyti elektroninį policijos vykdomų apklausų fiksavimą visoje valstybėje (CPT/Inf (2014) 18, 24 punktai). Lietuvos Respublikos Vyriausybės ataskaitoje dėl priemonių, kurių buvo imtasi ar kurių numatoma imtis, siekiant įgyvendinti CPT po 2012 m. vizito pateiktas rekomendacijas [CPT/Inf (2014) 19], nurodyta, kad šiuo metu yra vykdomas projektas dėl Integruotos baudžiamojo proceso informacinės sistemos sukūrimo (e. byla), kurio tikslas – perkelti į elektroninę erdvę visus baudžiamojo proceso veiksmus. Įgyvendinus projektą, visų baudžiamojo

proceso veiksmų rezultatai, taip pat garso ir vaizdo įrašai bus įkeliami į informacinę sistemą. Pažymėtina, kad šis projektas vis dar neįgyvendintas, o žmogaus teises reikia siekti užtikrinti per optimaliai trumpiausią laikotarpį, todėl vertėtų imtis atitinkamų laikinų priemonių dėl vaizdo įrašymo atliekant ikiteisminius tyrimus.

8.6.4. Vertinant pareigūnų veiksmus atliekant asmens kratas, pažeidimų nenustatyta, tačiau labai svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad asmens krata yra itin jautri procedūra, kuria gali būti pažeidžiamos žmogaus teisės, laisvės, todėl ją atliekant labai svarbu elgtis taip, kad būtų išvengta Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje, LR Konstitucijoje ir kituose teisės aktuose įtvirtintų teisės normų pažeidimų.

8.7. Dėl teisės aktuose nustatytų ploto reikalavimų nesilaikymo

8.7.1. Kai kuriose tikrintose areštinėse (Utenos ir Varėnos komisariatuose) ne visose kamerose buvo užtikrintas teisės aktuose nustatytas minimalus vienam asmeniui tenkantis plotas (pagal Taisyklių 80 punktą, vienam policijos areštinėje laikomam asmeniui gyvenamojo ploto dydis negali būti mažesnis kaip 5 m²). Ši išvada darytina atsižvelgiant į tikrintų komisariatų pateiktus duomenis apie patalpų plotą ir į tai, kad dalį kamerų ploto užima sanitariniai mazgai, o pagal Taisyklių 80 punktą, jų plotas neįskaičiuojamas į bendrą gyvenamąjį plotą. Pavyzdžiui, Utenos komisariato areštinėje iš 14 kamerų keturiose kamerose, net neatėmus sanitarinio mazgo ploto iš bendro kameros ploto, vienam asmeniui teko 4,20–4,41 m². Varėnos komisariate iš 5 kamerų dviejose nebuvo užtikrintas minimalus plotas vienam asmeniui – išskyrus sanitarinio mazgo plotą, vienam asmeniui teko 4.35–4,40 m².

8.7.2. Pažymėtina, kad kai kuriuose komisariatuose ploto reikalavimų neatitiko ir OVP įrengtos laikino sulaikymo patalpos. Pagal Įrengimo ir eksploatavimo reikalavimų 32.1 papunktį, laikino sulaikymo patalpos bendras plotas turi būti ne mažesnis nei 5 m². Šio reikalavimo neatitiko laikino sulaikymo patalpos Utenos komisariate (patalpos plotas – apie 1 m²) ir viena iš dviejų patalpų Varėnos komisariate (patalpos plotas – 2,40 m²).

8.7.3. Pabrėžtina, jog po apsilankymo Lietuvoje 2012 metais CPT rekomendavo įtvirtinti, kad mažesnės nei 2 m² patalpos iš viso neturi būti naudojamos asmenims laikyti (2012 m. vizito Lietuvoje ataskaitos [CPT/Inf (2014) 18] 27 punktas). Atsižvelgiant į šią rekomendaciją, Lietuvos policijos generalinio komisaro 2013 m. liepos 10 d. įsakymu Nr. 5-V-831 buvo nustatyta, kad policijos areštinėse įrengiamų trumpalaikio asmenų laikymo patalpų plotas negali būti mažesnis nei 2 m². Kaip rašyta pirmiau, OVP įrengiamoms laikino sulaikymo patalpoms taikomas dar griežtesnis ploto reikalavimas – jos turi būti ne mažesnės kaip 5 m². Vis dėlto patikrinimo metu buvo nustatyta, kad Utenos komisariate asmenims laikinai laikyti vis dar naudojamos patalpos, kurių plotas tik apie 1 m². Vienos iš dviejų laikino sulaikymo patalpų Varėnos komisariate plotas – 2,40 m².

8.7.4. Vertinant tai, kas išdėstyta pirmiau, svarbu kuo skubiau imtis priemonių, kad ploto reikalavimų neatitinkančios patalpos nebūtų naudojamos asmenims laikyti (ypač įrengtosios Utenos komisariate).

8.8. Dėl tinkamo vėdinimo ir natūralaus apšvietimo užtikrinimo

8.8.1. Apsilankymo Švenčionių komisariate metu kilo abejonių, ar mechaninė vėdinimo sistema veikia normaliai ir yra tinkama: visose kamerose sklido nemalonūs kvapai – rūkalų, kanalizacijos ar kt. Itin stiprus kanalizacijos kvapas buvo juntamas OVP įrengtose laikino sulaikymo patalpose. Areštinėje laikomų asmenų teigimu, mechaninės ventiliacijos nepakanka, o langų atidaryti nėra galimybės, kadangi ant jų iš vidaus pritvirtintos grotos. Pareigūnų teigimu, langus atidaryti laikomų asmenų prašymu galimybė yra, bet pastarieji ja nesinaudoja. Kartu

pareigūnai nurodė, kad mechaninė ištraukiamoji ventiliacija veikia labai triukšmingai, ją įjungus keliamas diskomfortas ir darbuotojams, ir laikomiems asmenims.

Varėnos komisariate dėl juntamų nemalonių kvapų taip pat kilo abejonių dėl mechaninės ventiliacijos sistemos tinkamo veikimo. Kai kuriose kamerose ribotas gryno oro patekimas į patalpas, nes už langų įrengtos organinio stiklo plokštės.

Trakų komisariato vienoje iš dviejų laikino sulaikymo patalpų buvo juntamas nemalonus kvapas (galimai alkoholio; iš šios patalpos buvo ką tik paleistas sulaikytas asmuo).

Utenos komisariato areštinės kai kuriose kamerose ant sienų, lubų pastebėtas pelėsis; languose įrengtos orlaidės ne visur užsidarė, kai kurios buvo išlūžusios. Manytina, kad pelėsis galėjo susidaryti dėl netinkamo patalpų vėdinimo arba nepakankamos temperatūros jose palaikymo. Be to, dėl Utenos komisariato areštinės pažymėtina, kad pagal 2009–2015 metų optimizavimo programos 1 priedą Utenos areštinės remontas buvo numatytas 2012–2013 metais, bet, pareigūnų teigimu, dėl lėšų stygiaus jis nebuvo atliktas.

Pabrėžtina, kad tinkamos asmenų, kuriems atimta laisvė, laikymo sąlygos – vienas iš veiksnių, į kuriuos atsižvelgiama sprendžiant, ar yra kankinimo arba kitokio žiauraus, nežmoniško ar žeminančio elgesio apraiškų. Pagal tarptautinius standartus reikalaujama kameras įrengti taip, kad į jas nekliudomai galėtų patekti grynas oras, išskyrus tuos atvejus, kai įrengiama pakankama oro kondicionavimo sistema (Europos kalinimo taisyklių 18.2 punkto a papunktis). Higienos normos HN 37:2009 23 punkte nustatyta, kad policijos areštinės kameros turi būti vėdinamos per langus (orlaides), išskyrus patalpas, kuriose veikia mechaninė patalpų vėdinimo ar kondicionavimo sistema.

Taigi darytina išvada, kad nepakanka, jog patalpose būtų įrengta mechaninė vėdinimo sistema – ji turėtų ir tinkamai funkcionuoti. Manytina, kad tais atvejais, kai patalpose juntami nemalonūs kvapai, gryno oro stygius, mechaninė ventiliacijos sistema negali būti laikoma tinkamai funkcionuojančia.

8.8.2. Lankantis Utenos komisariate dėl kamerose įrengtų langų dydžio, kiekio ir išdėstymo kilo abejonių, ar natūralus apšvietimas yra pakankamas. Ši abejonė kilo ir Varėnos komisariate, kadangi visos šio komisariato areštinės kameros įrengtos pusrūsyje.

Pagal Higienos normos HN 37:2009 19 punktą, naujai statomose policijos areštinėse kameras draudžiama įrengti rūsiuose ir pusrūsiuose. Nors ši teisės nuostata Varėnos komisariato areštinei netaikytina, manytina, kad pusrūsyje įrengtose patalpose praktiškai neįmanoma užtikrinti pakankamo natūralaus apšvietimo.

Primintina, kad, pagal Europos kalinimo taisyklių 18.2 punkto a papunktį, vietose, kuriose gyvena kalinami asmenys, langai turi būti tokio dydžio, kad laikomi asmenys galėtų skaityti ir dirbti normaliomis sąlygomis, esant natūraliam apšvietimui. Be to, pagal CPT standartus, policijos įstaigų areštinių kameros turėtų būti pakankamai apšviestos, t. y., kad apšvietimas būtų tinkamas skaityti; pageidautina, kad kameros būtų apšviestos natūraliai (Antrosios bendrosios ataskaitos [CPT/Inf (92) 3] 42 punktas).

8. 9. Dėl patalpų švaros užtikrinimo

8.9.1. Per patikrinimus nustatyta, kad Švenčionių komisariate patalpas valytoja valo tik kas antrą dieną (nustatyta iš pareigūnų paaiškinimų), tuo tarpu, pagal Higienos normos HN 37:2009 49 punktą, areštinėse visos patalpos kiekvieną dieną turi būti valomos drėgnuoju būdu. Be to, šios higienos normos 50 punkte nustatyta, kad dušinių, sanitarinių švarekėlių, kamerų, sanitarinių mazgų grindys, santechniniai įrenginiai, praustuvės kiekvieną dieną turi būti plaunamos karštu vandeniu, valomos su valikliais, turinčiais dezinfekantų.

Taip pat konstatuotina, kad daugelyje areštinių patikrinimo metu laisvos kameros buvo nesutvarkytos (Utenos, Švenčionių ir Kėdainių komisariatuose), o Utenos ir Kėdainių komisariatuose laikomiems asmenims, jų teigimu, neduodama karšto vandens kamerų tvarkymuisi.

8.9.2. Keliose areštinėse kilo abejonių, ar kameroje laikomi asmenys jas tvarko kasdien (Utenos, Varėnos ir Kėdainių komisariatuose). Šiuo atžvilgiu pažymėtina, kad, pagal Taisyklių 9.2 punktą, policijos areštinėje laikomi asmenys privalo nuolat rūpintis švaros bei tvarkos užtikrinimu kameroje (policijos pareigūnų nurodymu eilės tvarka skiriamas atsakingas už kameroje esančios tvarkos palaikymą asmuo). Pagal šios teisės normos formuluotą darytina išvada, kad už tai, ar asmenys tvarkosi kasdien, iš dalies atsakingi ir pareigūnai.

8.9.3. Taip pat pažymėtina, kad, nors pagal teisės aktus (Higienos normos HN 37:2009 6, 53 punktus ir Kenksmingumo pašalinimo tvarkos aprašo 1 priedą – Objektų, kuriuose turi būti organizuojamas ir atliekamas nuolatinis graužikų ir nariuotakojų stebėjimas bei naikinimas, sąrašo – 5 punktą) policijos areštinėse ir sulaikymo patalpose privaloma nuolat atlikti dezinfekciją, dezinfekciją ir deratizaciją, Trakų komisariatare įrengtose laikino sulaikymo patalpose tai nėra daroma. Pagal Vilniaus apskr. VPK su UAB „Kenkėjų kontrolė“ sudarytą sutartį Trakų komisariatare dezinfekcija, dezinfekcija ir deratizacija gali būti atliekama pagal pareikalavimą, tačiau, įmonės teigimu, tokios paslaugos iki šiol Trakų komisariatare nėra teiktos. Todėl konstatuotina, kad nesilaikoma teisės aktuose nustatytų reikalavimų.

8.9.4. Primintina, kad tinkamas higienos sąlygų, švaros užtikrinimas laisvės apribojimo vietose yra vienas iš veiksnių, kuriuos vertina Europos Žmogaus Teisių Teismas, sprenddamas, ar dėl kalnimo sąlygų buvo pažeistas Konvencijos 3 straipsnis (žr. apibendrintą šio Teismo praktiką šiais aspektais sprendime *Ananyev and Others v. Russia*, 156–159 punktai ir juose cituojami sprendimai). Reikalavimą, kad asmenys policijos areštinėse būtų laikomi švariose kameroje, pabrėžia ir CPT (Antrosios bendrosios ataskaitos [CPT/Inf (92) 3] 42 punktas).

8.10. Dėl tinkamo aprūpinimo teisės aktuose nustatyto inventoriu

8.10.1. Atlikus patikrinimus konstatuota, kad ne visose areštinėse užtikrinamas kamerų aprūpinimas visu teisės aktuose nustatyto kietuoju inventoriu.

Taisyklių 81 punkte nustatyta, kad kiekvienam policijos areštinėje laikomam asmeniui skiriama lova, įrengiamos individualios spintelės maisto produktams ir higienos priemonėms laikyti, stalas, suolas arba taburetės, kabliukai drabužiams, sanitarinis mazgas, praustuvė. Higienos normos HN 37:2009 20 punkte, be kita ko, nustatyta, kad kameroje įrengiamuose sanitariniuose mazguose turi būti įrengtas veidrodis, tualetų reikmenų lentynėlė.

Patikrinimų metu trūko: spintelių kiekvienam asmeniui (Utenos, Varėnos komisariatuose), kabliukų drabužiams pasikabinti (Varėnos ir Švenčionių komisariatuose), sanitariniame mazge – veidrodžių, lentynų tualetiniams reikmenims (Utenos, Švenčionių, Kėdainių komisariatuose, o Varėnos komisariatare buvo įrengti tik veidrodžiai). Be to, pažymėtina ir tai, kad Švenčionių komisariatare areštinės kameroje taburetė skaičius atitiko vietų skaičių, tačiau kai kuriose trivietėse kameroje viena taburetė iš trijų buvo pritvirtinta ne greta stalo, o atskirai, todėl kilo abejonių, ar užtikrinama galimybė visiems kameroje laikomiems asmenims, pvz., valgyti susėdus už stalo (išeiti, kad vienas asmuo turi sėdėti ant lovos). Varėnos komisariatare areštinėje trūko sėdimų vietų prie stalo – penkiavietėje kameroje buvo 1 stalas ir 2 suolai, skirti keturiems asmenims atsisėsti.

Manytina, kad dėl nustatytų trūkumų gali kilti pavojus, jog, iš esmės didžiąją dalį paros laikant asmenis gana nedidelėse kameroje, kuriose ne visuomet pavyksta užtikrinti net minimalų vienam asmeniui tenkantį plotą ir tinkamą ventiliaciją, inventoriaus trūkumas kameroje gali lemti didesnę kalniamųjų tarpusavio psichologinę įtampą ir blogesnę bendrą atmosferą.

8.10.2. Patikrinimų metu pabendraurus su laikomais asmenimis ir pareigūnais nustatyta, kad ne visuose komisariatuose teikiami tinkamas ir pakankamas minkštasis inventorių bei lovos skalbiniai.

Kai kuriose areštinėse (Švenčionių ir Kėdainių komisariatuose) asmenims yra išduodama tik po vieną paklodę ir vieną rankšluostį (Švenčionių komisariato pareigūnų teigimu, paprašiusiems išduodama ir po antrą). Taip pat kai kuriose areštinėse (Švenčionių ir Kėdainių komisariatai) kilo abejonių, ar pakankamai dažnai keičiami lovos skalbiniai (pvz., Kėdainių komisariato areštinėje vienas asmuo teigė, kad per 9 paras lovos skalbiniai jam nebuvo nė karto pakeisti; Švenčionių komisariato areštinėje vienas asmuo teigė, kad lovos skalbiniai nekeisti 15 dienų). Kartais asmenys skundėsi, kad jiems iš viso nebuvo išduoti lovos skalbiniai (Utenos komisariate).

Pagal Taisyklių 81 punktą, policijos areštinėje laikomi asmenys aprūpinami minkštuoju inventoriumi (čiužiniais, pagalvėmis, antklodėmis) ir lovos skalbiniais (dviem paklodėmis, užvalkalais, dviem rankšluosčiais). Tame pačiame punkte nustatyta, kad lovos skalbiniai turi būti keičiami pagal užterštumą, tačiau ne rečiau kaip vieną kartą per savaitę.

Taip pat pažymėtina, kad kai kur (Varėnos ir Kėdainių komisariatų areštinėse) išduodamas minkštasis inventorių buvo prastos būklės (dėmėti, vizualiai nešvarūs, suplyšę čiužiniai, antklodės). Be to, kai kuriose areštinėse buvo laikomi sandėliuose, bet laikomiems asmenims neišduodami nauji čiužiniai ir kitas minkštasis inventorių (Utenos ir Kėdainių komisariatuose), motyvuojant tuo, kad naujo inventoriaus visoms kameroms nepakaks, todėl tarp laikomų asmenų gali kilti konfliktų.

Galiausiai dar kartą atkreiptinas dėmesys į CPT 2012 m. vizito Lietuvoje ataskaitoje [CPT/Inf (2014) 18] (32 punktas) pateiktą rekomendaciją skubiai imtis priemonių užtikrinti, kad laikino sulaikymo patalpose nakties metu uždaryti asmenys gautų čiužinį ir apklotą. Kaip rašyta, priešingai nei teigiama Vyriausybės ataskaitoje dėl šių rekomendacijų įgyvendinimo, patikrinimų metu nustatyta, kad jų ne visada laikomasi (Švenčionių ir Kėdainių komisariatuose) – asmenys laikomi laikino sulaikymo patalpose ilgiau nei leidžiama pagal teisės aktus, kartais – per naktį, neperkeliant jų į areštinę arba ilgalaikio laikymo patalpas, ir jiems neišduodamas net minimalus minkštasis inventorių.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta pirmiau, galima teigti, kad laikomų asmenų neaprūpinus tinkamu ir pakankamu minkštuoju inventoriumi bei lovos skalbiniais galimai kyla asmens orumą žeminančio elgesio grėsmė.

8.10.3. Atliekant patikrinimus taip pat pastebėta, kad ne visuose komisariatuose tinkamai užtikrinama minkštojo inventoriaus švara, be to, šis inventorių ne visuomet laikomas tinkamomis sąlygomis.

Švenčionių ir Kėdainių komisariatų areštinėse neįrengtos minkštojo inventoriaus dezinfekavimo kameros. Kėdainių komisariate dėl to problemų nekyla, nes minkštasis inventorių pagal poreikį vežamas dezinfekuoti į Kauno apskr. VPK areštinę, kurioje dezinfekavimo kamera įrengta. Vis dėlto konstatuota problema Švenčionių komisariate: yra sudaryta sutartis dėl skalbimo paslaugų, pagal ją teikiamos patalynės (įskaitant antklodes ir pagalves) skalbimo paslaugos, tačiau kai kurie naudojami čiužiniai yra medžiaginiai ir nėra nei dezinfekuojami, nei skalbiami. Taip pat patikrinus skalbinių registracijos žurnalą kilo abejonių dėl pakankamo minkštojo inventoriaus skalbimo dažnumo (pvz., buvo nustatyta, kad paskutinį kartą pagalvės (2 vnt.) buvo pateiktos skalbti 2014 m. rugsėjo 4 d.).

Pabrėžtina, kad Higienos normos HN 37:2009 56 punkte nustatyta, jog areštinėje laikomi asmenys aprūpinami švariais lovos skalbiniais ir rankšluosčiais, o 57 punkte draudžiama laikomų asmenų nedezinfekuotą (neišvalytą) minkštąjį inventorių (čiužinį, pagalvę, antklodę) ir neskalbtus lovos skalbinius bei rankšluosčius perduoti kitiems asmenims. Konstatuotina, kad Švenčionių komisariate ne visuomet laikomasi šių reikalavimų.

Taip pat pažymėtina, kad ne visose areštinėse tvarkingai laikomas minkštasis inventorių ir lovos skalbiniai, t. y. ne visuomet švarus ir nešvarus inventorių laikomas tinkamai atskirtas (Utenos, Varėnos ir Švenčionių komisariatuose). Pavyzdžiui, Utenos ir Varėnos komisariatuose švarus ir nešvarus minkštasis inventorių laikomas kartu vienoje patalpoje, be to, toje pačioje patalpoje laikomas valymo inventorių, higienos priemonės, nešvarūs rūbai. Varėnos komisariate švarūs čiužiniai, pagalvės buvo sudėti ant grindų. Švenčionių komisariate šiuo atžvilgiu didelių pažeidimų nenustatyta, išskyrus tai, kad patikrinimo metu švarių skalbinių patalpoje buvo padėtas maišas su nešvariais skalbiniais (dar nenuneštas į nešvarių skalbinių patalpą).

Pagal Higienos normos HN 37:2009 32 punktą, areštinėje turi būti patalpos (spintos) švariems lovos skalbiniais, rankšluosčiams, kitam minkštajam inventoriui laikyti. Be to, Patalpų reikalavimų 9 lentelėje ir Saugos ir eksploataavimo reikalavimų 9.21 bei 9.22 papunkčiuose numatyta, kad areštinėse turi būti įrengiami atskiri švarios ir nešvarios patalynės sandėliai.

Konstatuotina, kad dėl netinkamo minkštojo inventoriaus ir lovos skalbinių laikymo pažeidžiamos pirmiau nurodytos teisės normos.

8.11. Dėl orumą žeminančio sanitarinių mazgų įrengimo

8.11.1. Atlikus patikrinimus metu nustatyta, ne kai kuriuose komisariatuose areštinėse sanitariniai mazgai įrengti taip, kad jais naudojantis žeminamas laikomų asmenų orumas.

8.11.2. Utenos komisariato areštinės kamerose sanitariniuose mazguose klozetai įrengti ant pakylų. Sanitarinis mazgas nuo likusio kameros ploto iš dalies atskirtas iki 130 cm aukščio sienoje. Tačiau dėl klozeto pakylų aukščio ir sienelės aukščio skirtumo realus sienelės aukštis lieka 45–100 cm, t. y. nebeatitinka teisės aktų reikalavimų.

Pagal Saugos ir eksploataavimo reikalavimų 29 punktą, kamerose turi būti įrengtas sanitarinis mazgas su 120–130 cm aukščio atskiriamąja pertvara; analogiškas reikalavimas įtvirtintas ir Higienos normos HN 37:2009 20 punkte. Todėl kyla abejonių, ar tokia neaukšta pertvara užtikrinamas bent minimalus asmenų privatumas.

8.11.3. Taip pat pažymėtina, kad Varėnos komisariate dėl kamerų išplanavimo ir sanitarinių mazgų vietos kamerose taip pat kilo abejonių dėl bent minimalaus asmenų privatumo užtikrinimo.

Atkreiptinas dėmesys ir į sanitarinių mazgų būklę Švenčionių komisariato įrengtose laikino sulaikymo patalpose – manytina, kad dėl patikrinimo metu sklidusio labai stipraus kanalizacijos kvapo (nepaisant to, kad ventiliacija buvo įjungta) laikant asmenis šiose patalpose itin žeminamas jų orumas.

Pažymėtina, kad Europos kalinimo taisyklių 19.3 punkte reikalaujama, jog kalinami asmenys turėtų galimybę naudotis sanitariniais įrenginiais, kurie būtų higieniški ir užtikrintų privatumą. Taip pat Europos Žmogaus Teisių Teismas ne kartą yra nustatęs Konvencijos 3 straipsnio pažeidimus dėl kalinimo sąlygų, be kita ko, atsižvelgęs į tai, kad kamerose buvo įrengti privatumo neužtikrinantys sanitariniai įrenginiai (žr. minėtą *Ananyev and Others v. Russia*).

8.12. Dėl patalpų pritaikymo asmenims su negalia

8.12.1. Atlikus patikrinimus nustatyta, kad nė viename komisariate areštinių kameros ir kitos asmenų laikymo patalpos nėra pritaikytos asmenims su negalia. Vis dėlto patikrinimų metu kalbinti pareigūnai teigė, kad asmenys su negalia aplankytose areštinėse nelaikomi ir, prireikus, vežami į tam pritaikytas areštines.

8.12.2. Taip pat pažymėtina, kad prie įėjimo į Trakų komisariatą nėra nuovažos, todėl negalią turintiems asmenims būtų sudėtinga patekti į komisariato patalpas.

Pagal Neįgaliųjų konvencijos 19 straipsnio 1 dalį, valstybės turi imtis atitinkamų priemonių, kad užtikrintų neįgaliesiems lygiai su kitais asmenimis fizinės aplinkos, kitų visuomenei prieinamų objektų prieinamumą. Be to, Neįgaliųjų konvencijos 9 straipsnio 1 dalies a punkte numatyta, kad „šios priemonės, kurios apima prieinamumo kliūčių ir trukdžių nustatymą ir pašalinimą, *inter alia* taikomos: a) pastatams [...] ir kitokiems vidaus ir lauko objektams, įskaitant [...], būstą, medicinos įstaigas ir darbo vietas [...]“.

Kaip nurodyta pirmiau, pareigūnų teigimu, negalią turintys asmenys jiems nepritaikytose patalpose nelaikomi. Vis dėlto, vertinant plačiau, neatmestina galimybė, kad neužtikrinus sąlygų negalią turintiems asmenims netrukdomai pakliūti į PK patalpas, gali būti pažeistos tam tikros jose laikomų asmenų teisės, pvz., teisė pasimatyti su gynėju (jeigu gynėjas turėtų negalią ir dėl to jam būtų sudėtinga patekti į patalpas, kuriose laikomas jo ginamas asmuo). Todėl būtina imtis priemonių, kad judėjimo negalią turintys asmenys be papildomų sunkumų galėtų patekti į visas policijos įstaigas.

8.13. Dėl pasivaikščiojimo kiemų ir pasimatymų kambarių įrengimo

8.13.1. Atlikus patikrinimus nustatyta, kad visose tikrintose areštinėse pasivaikščiojimo kiemai buvo tvarkingi (palaikoma švara, tinkama techninė jų būklė), tačiau ne visuose įrengtos pastogės (Kėdainių komisariate). Pažymėtina, kad visų kiemų plotas labai nedidelis. Nė viename kieme neįrengtos vietos pailsėti (pvz., suolai).

Bendrieji areštinių sveikatos saugos reikalavimai reglamentuoti Higienos normoje HN 37:2009. Šios higienos normos 17.3 punkte nustatyta, kad areštinių teritorijoje turi būti įrengti pasivaikščiojimo kiemai ir kad jie turi būti periodiškai valomi, tačiau jų dydis neregamentuotas, taip pat nurodyta, kad turėtų būti įrengtos pastogės, apsaugančios nuo tiesioginių saulės spindulių, lietaus ar sniego, arba vietos pailsėti (pvz., suolai).

Pažymėtina, kad Policijos departamentas deda pastangas užtikrinti žmogaus teises ir savo iniciatyva, kaip nurodyta pirmiau, daugumoje tikrintų areštinių pasivaikščiojimo kiemelių yra įrengę pastoges. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad CPT savo ataskaitoje po vizito Lietuvoje 2012 m. pažymėjo, jog areštinių pasivaikščiojimo kiemai maži, o kai kuriuose jų nėra nuo saulės ar blogo oro apsaugančių pastogių ir vietų pailsėti, pvz., suolų, bei rekomendavo imtis priemonių šiems trūkumams ištaisyti (2012 m. vizito Lietuvoje ataskaitos [CPT/Inf (2014) 18] 29 punktas).

Vertinant tai, kas išdėstyta pirmiau, galima teigti, kad Policijos departamentas deda pastangas sudaryti kuo geresnes sąlygas asmenims pasivaikščiojimo kiemuose, tačiau vertėtų atitinkamas sąlygas užtikrinti visose areštinėse ir apsvarstyti galimybę papildomai įrengti vietas pailsėti.

8.13.2. Esminių pažeidimų dėl pasimatymų kambarių įrengimo ir jų būklės patikrinimų metu nenustatyta, tačiau pastebėti tam tikri trūkumai Kėdainių ir Utenos komisariatų areštinėse. Kėdainių komisariate viename iš pasimatymų kambarių buvo laikomos valymo priemonės, o Utenos komisariate veikė ne visi pasikalbėjimų telefonai.

Pagal Taisyklių 27 punktą, su į pasimatymą atvykusiais žmonėmis policijos areštinėje laikomas asmuo bendrauja telefonu.

Pažymėtina, kad Reikalavimuose numatyta, jog PK areštinėse turi būti įrengti pasimatymų kambariai. Pagal Taisykles tam tikroms laikomų asmenų kategorijoms užtikrinami pasimatymai. Taigi darytina išvada, jog privalu palaikyti tokią pasimatymų kambarių būklę, kad būtų galima tinkamai užtikrinti laikomų asmenų teisę į pasimatymus.

8.14. Dėl valgiaraščių atitikimo fiziologinėms mitybos normoms, skirtingų asmenų grupių maitinimo ir tiekiamo maisto kokybės tikrinimo

8.14.1. Visose aplankytose areštinėse maistą gamina ir tiekia įmonės pagal maitinimo paslaugų pirkimo–pardavimo sutartis. Maitinimas areštinėse organizuojamas pagal atskirą valgiaraštį, kurį sudaro (dažniausiai kiekvienai savaitei) maistą tiekianti įmonė. Maistas patiekiamas vienkartinuose induose, naudojant vienkartinius stalo įrankius, kuriais aprūpina maisto tiekėjas. Atsakomybė už parduodamų paslaugų kokybės atitikimą Lietuvos Respublikos standartams nustatyta pačioms maistą gaminančioms ir tiekiančioms įmonėms. Maitinimą organizuojančios įmonės įsipareigoja maitinimo paslaugas teikti laikydamosi Higienos normos HN15:2005 ir Įsakymo dėl areštinėse skiriamų maisto produktų vidutinių paros kiekių reikalavimų.

8.14.2. Vizito Švenčionių komisariate metu pastebėta, kad areštinėje laikomiems asmenims tiekiamas maistas skiriasi nuo tiekiamo kitose areštinėse. Išanalizavus visų aplankytojų areštinių savaitės valgiaraščius pastebėta, kad Švenčionių komisariato areštinėje vienas valgiaraštis galioja visą savaitę, t. y. septynias dienas asmenys kasdien gauna tą patį maistą. Taip pat pažymėtina, kad maistas į areštinę pristatomas vieną kartą per dieną, t. y. kartu su karštu patiekalu yra atvežami ir padaryti sumuštiniai, kurie patiekiami tos pačios dienos vakare ir kitos dienos ryte. Tuo tarpu kitose areštinėse laikomi asmenys ir pusryčių, ir vakarienės metu kartu su sumuštiniais papildomai gauna kito maisto (įvairių grūdų košės, sriubos, makaronų su fermentiniu sūriu arba silkės). Be to, pastebėtina, kad Švenčionių komisariato areštinėje vizito metu laikyti asmenys skundėsi maisto kokybe, jo įvairove ir mažu kiekiu.

Atsižvelgiant į tai, kas nurodyta pirmiau, darytina prielaida, kad Švenčionių komisariate tiekiamas maistas yra nevisavertis, neįvairus, valgiaraštis sudaromas galimai neatsižvelgiant į fiziologines mitybos normas.

8.14.3. Pažymėtina, kad patikrinimų komisariatuose metu pareigūnai nurodė, jog suaugusieji maitinami tris kartus per dieną, o nepilnamečiai – keturis kartus, tačiau, išanalizavus tikrintų areštinių savaitės valgiaraščius, pastebėta, kad ir moterims, ir vyrams, ir nepilnamečiams skiriamas maistas beveik identiškas, t. y. vyrams ir moterims tiekiamas maistas yra vienodas, skiriasi tik jo kiekis, o nepilnamečiai pietų metu papildomai gauna vieną obuolį arba bandelę, arba papildomą sriubos porciją. Todėl kilo abejonių ne tik dėl to, ar nepilnamečiams tinkamai užtikrinamas ketvirtas maitinimas, bet ir dėl to, ar apskritai areštinėse tiekiamas maistas atitinka skirtingų asmenų grupių fiziologines mitybos normas.

8.16.4. Higienos normos HN 37:2009 8 punkte nustatyta, kad policijos areštinėse laikomiems asmenims turi būti patiekiamas maistas, atitinkantis fiziologines mitybos normas. Taisyklėse nustatyta, kad į policijos areštines uždaryti asmenys turi būti laikomi tokiomis sąlygomis, kurios užtikrintų jiems saugią aplinką. Turi būti užtikrinamos asmenų teisės ir teisėti interesai. Su asmenimis, laikomais policijos areštinėse, turi būti elgiamasi taip, kad būtų išsaugota jų sveikata ir savigarba (Taisyklių 6 punktas). Policijos areštinėje laikomi asmenys turi teisę gauti tinkamą maistą bei geriamojo vandens (Taisyklių 7.11 punktas).

Taisyklių 59 punkte plačiau reglamentuojama areštinėje laikomų asmenų teisė į tinkamą maitinimą ir nurodyta, kad policijos areštinės viršininkas turi imtis priemonių nustatytu laiku duoti policijos areštinėje laikomiems asmenims tinkamai paruoštą maistą, kurio kokybė ir kiekis turi atitikti mitybos bei šiuolaikinės higienos reikalavimus. Asmenys, laikomi policijos areštinėje, maitinami tris kartus per dieną (maitinimo intervalai, išskyrus miegui skirtą laiką, neturi viršyti 7 valandų), o nepilnamečiai – keturis kartus per dieną pagal paauglių fiziologines mitybos normas (maitinimo grafikas sudaromas taip, kad tarpai tarp maitinimų būtų ne trumpesni kaip 3 ir ne ilgesni kaip 4,5 valandos). Mitybos normos bendrasis kaloringumas paskirstomas taip, kad 30 procentų sudarytų pusryčiai, 40 procentų – pietūs, 10 procentų – pavakariai, 20 procentų – vakarienė (Taisyklių 62 ir 63 punktai).

Vadovaujantis Taisyklių 61 punktu areštinėse laikomiems asmenims taikomos tokios pat mitybos normos kaip ir Kalėjimų departamento prie Teisingumo ministerijos tardymo izoliatoriuose laikomiems asmenims, kurias nustato Lietuvos Respublikos Vyriausybė. Policijos areštinėse

laikomų asmenų mitybos normas tvirtina Lietuvos policijos generalinis komisaras. Taigi detalesni reikalavimai, taikomi maisto kokybei ir kiekiui, nustatyti Maitinimo normose ir Įsakyme dėl areštinėse skiriamų maisto produktų vidutinių paros kiekių.

Taikant laisvės atėmimo vietose laikomų asmenų maitinimo teisinį reglamentavimą, administracinių teismų praktikoje (administracinė byla Nr. A⁸²²-1448/2013) akcentuojama, kad teisės aktuose nustatytos vidutinės fiziologinės energetinės normos privalo būti užtikrinamos tiksliai.

Be to, Europos kalinimo taisyklėse nurodyta, kad kiekvienam kalinamam asmeniui turi būti pateikiamas pilnavertis maistas, atitinkantis jų lytį, amžių, sveikatą, fizinę būklę, religiją, kultūrą ir jų darbo pobūdį, maisto pateikimas turi atitikti higienos reikalavimus, kaliniai turi būti maitinami 3 kartus per dieną, tarp kiekvieno maitinimo nustatant racionalius intervalus (Kalinimo taisyklių 22.1, 22.3, 22.4 punktai).

8.14.5. Atsižvelgiant į tai, kad skiriamų maisto produktų vidutinis kiekis vienam asmeniui turi būti diferencijuojamas pagal atskiras asmenų grupes, bei į tai, kad areštinėse patiekiamo maisto kokybei, energetinei vertei ir kiekiui įvertinti reikalingos specialios žinios, kompetentingos institucijos turi įvertinti, ar areštinėse patiekiamas maistas skirtingoms asmenų kategorijoms atitinka mitybos normų reikalavimus.

8.14.6. Patikrinimų metu nustatyta, kad maitinimo paslaugas teikiančių įmonių pristatomas maistas Utenos ir Švenčionių komisariatų areštinėse nėra tikrinamas (nei pareigūnų, nei bendruomenės slaugytojos). Tuo tarpu Varėnos komisariato areštinės postinis kiekvieną kartą vizualiai įvertina atvežtą maistą ir pamatuoja jo temperatūrą bei duomenis įrašo Patiekalų temperatūros matavimo žurnale. Kėdainių komisariato darbuotojai taip pat kaskart vizualiai įvertina maistą ir jį palygina su valgiaraščiu.

Areštinėse laikomiems asmenims išduodamas maistas turi būti tikrinamas reguliariai. Nors Taisyklėse toks reikalavimas nenumatytas, manytina, kad susiklosčius praktikai, kuomet maistas patiekiamas išfasuotas po vieną patiekalą atskiruose vienkartinuose induose, ir įvertinus tai, kad dėl transportavimo jis gali greitai atšalti, darytina prielaida, kad maistas turėtų būti reguliariai tikrinamas areštinės darbuotojų arba bendruomenės slaugytos, duomenis pažymint specialiame žurnale. Be to, kaip rašyta, policijos areštinės viršininkas turi užtikrinti laikomiems asmenims tinkamai paruoštą maistą, kurio kokybė ir kiekis atitinka mitybos ir šiuolaikinės higienos reikalavimus. Taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, kad panašus imperatyvus reikalavimas tikrinti maistą, išduodamą asmenims, laikomiems kardomojo kalinimo ir laisvės atėmimo vietose, yra numatytas Asmenų, laikomų kardomojo kalinimo ir laisvės atėmimo vietose, maitinimo organizavimo taisyklėse, patvirtintose Kalėjimų departamento prie Teisingumo ministerijos direktoriaus 2006 m. gegužės 2 d. įsakymu Nr. 4/07-117 „Dėl Asmenų, laikomų kardomojo kalinimo ir laisvės atėmimo vietose, maitinimo organizavimo taisyklių patvirtinimo“.

8.14.7. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta pirmiau, darytina išvada, kad nesvarbu, kurioje institucijoje yra laikomi asmenys, jiems turėtų būti sudarytos vienodos sąlygos gauti tinkamą maistą. Nepakankamas arba netobulas teisinis reguliavimas negali būti teisėta bei pagrįsta kliūtis tinkamam asmens maitinimui ir kartu jo teisei į tinkamas administracinio arešto atlikomo sąlygas užtikrinti, neatsižvelgiant į tai, kur asmens laisvė suvaržyta.

8.15. Dėl galimybės naudotis savo stalo įrankiais (šaukštais)

8.15.1. Atlikus patikrinimus nustatyta, kad Kėdainių komisariato areštinėje laikomi asmenys, pageidaujantys naudotis savo stalo indais ir įrankiais, gali naudotis tik savo indais, o metaliniais šaukštais naudotis jiems yra draudžiama.

8.15.2. Taisyklių 12 punkte pateiktas pavyzdinis daiktų ir priemonių, kuriuos draudžiama turėti su savimi kameroje, sąrašas. Sąrašo nurodyti daiktai ir priemonės, kurie gali būti panaudoti

policijos pareigūnų užpuolimui, bandymui pabėgti, susižaloti arba sužaloti kitus ir pan. Kyla abejonių, koku pagrindu asmenims, laikomiems Kėdainių komisariatare, draudžiama naudotis savo metaliniais šaukštais, ypač atsižvelgiant į tai, kad tokia praktika nėra taikoma kitose aplankytose areštinėse.

8.16. Dėl tinkamos aprangos suteikimo jos neturintiems asmenims, galimybės skalbti drabužius ir patalynę sudarymo

8.16.1. Higienos normos HN 37:2009 55 punkte numatytas reikalavimas patikrinti į policijos areštinę patekusius asmenis, ar jie nėra utėlėti, apsikrėtę niežais (jei reikia – sanuoti); tokie asmenys privalo nusiprausti sanitarinės švareklės duše. Tačiau per patikrinimus buvo nustatyta, kad dauguma areštinių neturėjo drabužių, kuriais, esant reikalui, galėtų aprūpinti į areštinę uždarytus sanuotus asmenis.

Patikrinus Švenčionių ir Varėnos komisariatus nustatyta, kad tais atvejais, kai asmenims, prieš patalpinant juos į areštinę, būtina atlikti švarinimą (sanavimą), jie turi išskalbti savo nešvarią aprangą, o kol išdžius drabužiai jiems leidžiama prisidengti išduota paklode arba antklode.

Utenos komisariatare laikomiems asmenims atlikus sanitarinį švarinimą išduodama iš labdaros gauta apranga, tačiau atkreiptinas dėmesys, kad prieš duodant šią aprangą asmenims ji nėra skalbiama, be to, ji laikoma vienoje patalpoje su švariais skalbiniais.

Galiausiai pažymėtina, kad lankantis Kėdainių komisariatare apskritai kilo abejonių dėl atliekamo sanitarinio švarinimo tikslingumo, kadangi, asmenims atlikus sanitarinį švarinimą, jiems leidžiama apsirengti savo nešvariais drabužiais.

8.16.2. Taisyklių 6 punkte nustatyta, kad į policijos areštines uždaryti asmenys turi būti laikomi tokiomis sąlygomis, kurios užtikrintų jiems saugią aplinką. Privalo būti užtikrinamos asmenų teisės ir teisėti interesai. Su asmenimis, laikomais policijos areštinėse, turi būti elgiama taip, kad būtų išsaugota jų sveikata ir savigarda. Taisyklių XI skyriuje „Policijos areštinėje laikomų asmenų aprūpinimas“ reglamentuota, kaip turi būti tinkamai užtikrinamos gyvenimo ir buities sąlygos areštinėse laikomiems asmenims. Šiame skyriuje nėra numatyta asmenis, esant būtinumui, aprūpinti sezono reikalavimus atitinkančia apranga, kaip tai, pavyzdžiui, yra numatyta kituose teisės aktuose (Areštinių vidaus tvarkos taisyklėse, patvirtintose Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2003 m. birželio 18 d. įsakymu Nr. 182 „Dėl Areštinių vidaus tvarkos taisyklių patvirtinimo“, Tardymo izoliatorių vidaus tvarkos taisyklėse, patvirtintose Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2009 m. birželio 1 d. įsakymu Nr. 1R-172 „Dėl Tardymo izoliatorių vidaus tvarkos taisyklių patvirtinimo“). Aprūpinimas civiliais drabužiais yra numatytas tik į areštinę uždarytiems asmenims, vilkintiems valstybės tarnautojų ar teisėsaugos institucijų uniformą (Taisyklių 84 punktas).

Atsižvelgiant į tai, kas nurodyta pirmiau, bei siekiant užkirsti kelią orumą žeminančiam elgesiui su laikomais asmenimis, svarstytina galimybė tobulinti esamą teisinį reguliavimą ir numatyti pareigą, kilus poreikiui, aprūpinti į areštinę uždarytus sanuotus asmenis sezoną atitinkančia švaria apranga.

8.16.3. Visose tikrintose areštinėse laikomi asmenys skundėsi, kad jiems nėra sudarytos tinkamos sąlygos išskalbti savo asmeninius viršutinius drabužius ir patalynę bei išskalbtus skalbinius išsidžiovinti. Patikrinimų metu nustatyta, kad areštinėse laikomi asmenys savo aprangą skalbia patys. Norintiems išskalbti drabužius asmenims paprašius, jiems duodamas nedidelis kibiras ir skalbimo priemonių. Tačiau areštinėje laikomi asmenys nurodė, kad viršutinių drabužių arba patalynės tokiam nedideliame kibire išskalbti neįmanoma, todėl jie priversti savo viršutinius drabužius ir patalynę skalbti maudydamiesi duše.

Be to, pabendraurus su areštinėse laikomais asmenimis paaiškėjo, kad duše išskalbtus drabužius ir patalynę jie yra priversti džiovinti pakabindami juos ant įvairaus kietojo inventoriaus

(lovos atlošų, suolų, sanitarinio mazgo pertvarų, radiatorių, virvių ir kt. daiktų), dėl to kamerosse atsiranda drėgmė, trūksta oro, slopinama pro langus sklindanti natūrali šviesa).

8.16.4. Taisyklių 7.15 punkte numatyta areštinėje laikomų asmenų teisė naudotis savo drabužiais, avalyne, nuosavais lovos skalbiniais. Pareiga keisti lovos skalbinius ne rečiau kaip kartą per savaitę yra numatyta tik įstaigos išduotiems lovos skalbiniams (Taisyklių 82 p.). Be to, pagal dabartinį teisinį reglamentavimą ir CPT rekomendacijas asmenys areštinėse turėtų būti laikomi kuo trumpiau. Tokiu atveju, manytina, nekiltų poreikis į areštines uždarytiems asmenims skalbti savo asmeninę aprangą. Vis dėlto, atsižvelgiant į tai, kad neretai asmenys areštinėse išbūna gana ilgą laiką (atskiris atvejais – ir keletą metų), manytina, kad atsiranda poreikis spręsti areštinėje laikomų asmenų aprangos ir asmeninės patalynės skalbimo bei džiovinimo klausimą.

Atsižvelgiant į tai, kas nurodyta pirmiau, į bendruosius pagarbos asmens orumui principus bei siekiant patenkinti kiekvieno areštinėje laikomo asmens minimalius socialiai priimtinius poreikius, rekomenduotina tobulinti esamą teisinį reglamentavimą ir nustatyti pareigą policijos įstaigoms sudaryti areštinėse laikomiems asmenims tinkamas sąlygas išskalbti asmeninius viršutinius drabužius ir lovos skalbinius bei juos išsidžiovinti.

8.17. Dėl sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumo

8.17.1. Atlikus patikrinimus komisariatuose, nustatyti tam tikri trūkumai, susiję su sveikatos priežiūros paslaugų teikimu.

8.17.2. Ne visose areštinėse įrengti medicinos punktai (pvz., Varėnos komisariate jo nėra), todėl šio komisariato areštinėje laikomiems asmenims neteikiamos jokios asmens sveikatos priežiūros paslaugos. Kalbinti pareigūnai nurodė, kad, asmenims pasiskundus kokiais nors sveikatos sutrikimais, nedelsiant kviečiama greitoji medicinos pagalba arba asmuo pristatomas į asmens sveikatos priežiūros įstaigą pas savo šeimos gydytoją ar kitą specialistą.

Taisyklių 72.1 punkte numatyta, kad bendruomenės slaugytojas privalo per 24 val. apžiūrėti ir įvertinti sulaikytų ir į policijos areštinę uždarytų asmenų sveikatos būklę jų sutikimu, o suimti ir nuteisti asmenys, atvežti iš kitos kardomojo kalinimo vietos ar policijos areštinės, apžiūrimi tik šių pageidavimu. Tačiau tuo atveju, kai areštinėje nėra įrengto medicinos punkto ir nėra numatyto sveikatos priežiūros specialisto etato, į Varėnos komisariato areštinę pristatyti asmenys nėra apžiūrimi sveikatos priežiūros specialisto per 24 valandas nuo uždarymo į areštinę, o jų sveikatos būklę tikrina tik tuo metu areštinėje dirbantys pareigūnai.

Be to, pabendraurus su pareigūnais taip pat nustatyta: kadangi areštinėje nėra medicinos punkto ir nėra numatyto medicinos priežiūros specialisto etato, areštinėje laikomus badaujančius asmenis nuolat stebi taip pat tik pareigūnai (nors, pareigūnų teigimu, badavimo atvejai labai reti). Pastebėjus, kad badaujančio asmens sveikatos būklė blogėja, nedelsiant kviečiama greitoji medicinos pagalba ir asmuo konvojuojamas į asmens sveikatos priežiūros įstaigą. Duomenys apie asmens badavimą yra įrašomi į Elektroninį registrą.

Savo ataskaitose po vizitų Lietuvoje CPT ne kartą yra pabrėžęs, kad visus į policijos areštinę uždaromus asmenis turi apžiūrėti kvalifikuotas sveikatos priežiūros specialistas, ir kritiškai vertina praktiką, kai pirminę asmens apžiūrą atlieka pareigūnai (pvz., žr. CPT ataskaitos po 2012 m. vizito Lietuvoje [CPT/Inf (2014) 18] 22 punktą). Pažymėtina, jog areštinėje laikomam asmeniui paskelbus apie badavimą labai svarbu, kad jis nuolat būtų stebimas pareigūnų. Tačiau pareigūnai gali neturėti tinkamos kompetencijos įvertinti badaujančiojo sveikatos būklę ir jos pokyčius. Todėl labai svarbu, kad badaujančio asmens sveikatos būklę stebėtų ir vertintų specialistas, turintis atitinkamų žinių ir įgūdžių, t. y. bendruomenės arba bendrosios praktikos slaugytas ar kitas sveikatos priežiūros specialistas. Tai pasakytina ne tik apie badaujančius, bet ir apskritai apie visus asmenis, kurie patenka į areštines ir gali būti patyrę sveikatos sutrikimų ar būti tokios sveikatos būklės, kurią tinkamai diagnozuoti ir įvertinti pavojingumą galėtų tik sveikatos priežiūros

specialistas. Tik tuomet, kai areštinėje laikomus asmenis stebi, jų sveikatos būklę vertina ir reikalingas konsultacijas teikia atitinkamos kompetencijos specialistas, galima išvengti nepageidaujamų sveikatos sutrikimų.

8.17.3. Taip pat nustatyta, kad ne visi areštinėse įrengti medicinos punktai turi leidimus-higienos pasus. Pvz., Švenčionių komisariato areštinėje įrengtas medicinos punktas neturėjo leidimo-higienos paso (teikti bendruomenės slaugos paslaugas).

Vadovaujantis Higienos normos HN 37:2009 34 punkto nuostatomis, policijos areštinės medicinos punktas privalo turėti galiojantį leidimą-higienos pasą. Areštinėse įrengtų medicinos punktų veiklos tikslus, funkcijas, darbuotojų pareigas, teises, atsakomybę, bendradarbiavimą, įrangai keliamus reikalavimus ir kitus svarbius klausimus nustato Lietuvos medicinos norma MN 129:2004

8.17.4. Atlikus patikrinimą Švenčionių komisariate kilo abejonų dėl bendruomenės slaugos paslaugų prieinamumo areštinėje laikomiems asmenims.

Švenčionių komisariate laikomiems asmenims asmens sveikatos priežiūros paslaugas teikia bendruomenės slaugytoja, dirbanti pagal sutartį, sudarytą su VŠĮ Švenčionių pirminės sveikatos priežiūros centru dėl būtinosios medicinos pagalbos ir asmens sveikatos priežiūros paslaugų teikimo. Areštinėje laikomiems asmenims dienos metu (bendruomenės slaugytojos darbo valandomis) yra teikiamos bendruomenės slaugos paslaugos, o nakties metu, nedarbo ar švenčių dienomis, esant reikalui, kviečiama greitoji medicinos pagalba. Pareigūnų teigimu, bendruomenės slaugytojos atostogų metu į areštinę uždaromus asmenis per 24 valandas apžiūri greitosios medicinos pagalbos darbuotojai. Tačiau, peržiūrėjus registracijos žurnalus, pastebėta, kad kai kurie asmenys nebuvo tikrinti sveikatos priežiūros specialisto, kaip to reikalaujama pagal Areštinių veiklos taisyklių 72.1. papunktį.

Tokiomis aplinkybėmis kyla abejonų dėl sveikatos priežiūros paslaugų ne darbo valandomis ir slaugytojos atostogų metu prieinamumo bei pakankamumo.

8.17.5. Be to, peržiūrint žurnalą, kuriame fiksuojami duomenys apie į Švenčionių komisariato areštinę uždaromus asmenis, ir Sveikatos priežiūros ir medicinos pagalbos suteikimo žurnalą, pastebėta, kad nėra fiksuojamas tikslus uždaromų asmenų sveikatos įvertinimo laikas.

CPT dažnai pabrėžia, kad areštinėje pildomi žurnalai ir juose registruojami visi asmens laikymo areštinėje aspektai bei veiksmai, kurių buvo imtasi (kada atimta laisvė ir šios priemonės taikymo priežastys, kada pranešta apie teises, sužalojimo požymius, kada perkeltas arba paleistas ir pan.), turi būti informatyvūs ir išsamūs, t. y. turi būti tiksliai nurodomas kiekvienas reikšmingas atvejis, įskaitant pareigūnų ar kitų darbuotojų veiksmų atlikimo pradžios ir pabaigos laiką. Tokiu būdu siekiama užtikrinti pagrindines policijos areštinėje laikomų asmenų apsaugos priemones (Antrosios bendrosios ataskaitos [CPT/Inf (92) 3] 40 punktas).

8.17.6. Galiausiai pažymėtina, kad kai kurių areštinių (Švenčionių komisariate) medicinos punktuose laikomi vaistiniai preparatai jau buvo netinkami vartoti (pasibaigęs galiojimo laikas, tablečių lapeliai buvo be pakuotės, pirmosios pagalbos vaistinėje buvo pribarstyta tablečių be apvalkalo).

Lietuvos medicinos normos MN 129:2004 2 priedo I skyriuje „Areštinės medicinos punkto (kabineto) pirmosios medicinos pagalbos vaistinėės aprašymas“ konkrečiai nurodyta, kokie vaistiniai preparatai ir medicinos pagalbos priemonės gali būti laikomos vaistinėje. To paties skyriaus 5 punkte numatyta, kad vaistinėė turi būti nuolat atnaujinama ir papildoma, o 7 punkte nurodytas draudimas vaistinėje laikyti pasibaigusio tinkamumo vartoti laiko ir netinkamos kokybės vaistus bei medicinos priemones.

8.18 Dėl laikomų asmenų, įskaitant užsienio valstybių piliečius, tinkamo supažindinimo su vidaus tvarkos taisyklėmis

8.18.1. Atlikus patikrinimus nustatyti trejopi pažeidimai dėl laikomų asmenų supažindinimo su areštinių vidaus tvarkos taisyklėmis: pirma, visose tikrintose komisariatų areštinėse užsienio valstybių piliečiai nėra jiems suprantama kalba supažindinami su savo teisėmis, pareigomis ir draudimais (policijos areštinių vidaus tvarkos taisyklės yra tik lietuvių kalba); antra, kai kuriuose komisariatuose (Kėdainių ir Švenčionių) areštinių kamerose neiškabintos vidaus tvarkos taisyklės; trečia – visuose komisariatuose laikomi asmenys tik formaliai supažindinami su areštinių vidaus tvarkos taisyklėmis.

8.18.1.2. Kaip nurodyta pirmiau, nė viename tikrintame komisariate areštinėse laikomi užsienio valstybių piliečiai nėra jiems suprantama kalba supažindinami su jų teisėmis, pareigomis ir taikomais draudimais, o policijos komisariatų areštinėse vidaus tvarkos taisyklės pateikiamos tik lietuvių kalba. Nėra aišku, kaip PK areštinės užtikrintų žmogaus teises įstaigoje drausminio proceso metu, t. y., jeigu užsienietis pažeistų nustatytas įstaigos vidaus elgesio taisykles arba keltų grėsmę įstaigos tvarkai ir saugumui, kadangi prieš jį patalpinant į areštinę jam suprantama kalba nėra nei žodžiu, nei raštu pateikiama informacija apie jo teises bei pareigas būnant areštinėje.

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad, pagal Konstitucijos 29 straipsnio 1 dalį, „įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams visi asmenys lygūs“; tai reiškia, kad į PK areštines patekę ir Lietuvos Respublikos piliečiai, ir užsieniečiai negali būti diskriminuojami pagal savo tautybę, jiems privalo būti taikomi vienodi standartai, užsienio valstybių piliečiai privalo jiems suprantama kalba būti supažindinami su savo teisėmis, pareigomis ir draudimais.

Taip pat pažymėtina, kad CPT 2014 metais Lietuvos Respublikos Vyriausybei pateiktoje ataskaitoje nurodė, jog šalies valdžios institucijos turi neatidėliodamos užtikrinti, kad visi policijos dėl bet kurios priežasties sulaikyti ir (arba) suimti asmenys būtų išsamiai informuoti apie jų teises nuo pat laisvės apribojimo pradžios (tai yra, nuo to momento, kai jiems tampa privaloma pasilikti policijoje). Tai turi būti užtikrinta jų sulaikymo momentu pateikiant aiškią informaciją žodžiu ir papildomai kaip įmanoma greičiau (tai yra, iš karto pirmą kartą patekus į policijos patalpas) pateikiant raštišką formą, kurioje turi būti aiškiai išdėstytos sulaikyto ir (arba) suimto asmens teisės. Ši forma turi būti parengta atitinkamomis kalbomis. Itin svarbu užtikrinti, kad sulaikytieji ir (arba) suimtieji iš tiesų suprastų savo teises. Tuo įsitikinti turi policijos pareigūnai (CPT/Inf (2014), 23 punktas).

Lietuvos Respublikos Vyriausybė savo ataskaitoje dėl priemonių, kurių buvo imtasi ar kurių numatoma imtis, siekiant įgyvendinti CPT 2012 m. vizito Lietuvoje ataskaitoje nurodytas rekomendacijas, teigė, kad Teritorinių policijos areštinių veiklos taisyklėse nurodoma, kad policijos areštinėje laikomi asmenys turi teisę gauti raštišką informaciją apie asmenų laikymo policijos areštinėje tvarką ir sąlygas, jų teises bei pareigas. Įvairiomis kalbomis išverstų formų apie laikymo policijos areštinėse sąlygas ir tvarką nėra parengta, kadangi į policijos areštines patenka įvairių valstybių piliečiai, dažnai nesuprantantys nei anglų, nei rusų, nei lenkų ar kitų plačiau naudojamų kalbų. Dėl šios priežasties uždaromas užsienietis yra supažindinamas su šia tvarka jam suprantama kalba vertėjo žodžiu pagalba, kuris dalyvauja nuo pat asmens sulaikymo momento (CPT/Inf (2014), 19 punktas).

Šiuo aspektu pažymėtina, kad lankantis komisariatuose kilo abejonių, ar iš tiesų visuomet pasitelkiami vertėjai žodžiu, pvz., Utenos komisariate patikrinimo metu buvo laikomas vienas užsienio valstybės pilietis, tačiau su juo pasikalbėjus paaiškėjo, kad jam suprantama kalba nebuvo išaiškintos jo teisės, pareigos ir draudimai; lankantis Varėnos komisariate kilo panašių abejonių dėl laikomų užsienio valstybės piliečių (jų pakalbinti nepavyko dėl lenkų kalbos žinių trūkumo). Be to, paaiškėjo, kad ne visi apskričių komisariatai yra sudarę sutartis dėl vertimo žodžiu paslaugų teikimo (Utenos komisariatas tokios sutarties nėra pasirašęs).

Taigi vertinant pirmiau pateiktą informaciją, galima konstatuoti, kad nėra tinkamai užtikrinamas CPT rekomendacijos įgyvendinimas, nors Lietuvos Respublikos Vyriausybė su ja sutiko ir nurodė, jog ėmėsi atitinkamų priemonių, kad ji būtų įgyvendinta.

8.18.1.1. Patikrintuose komisariatuose į areštinę uždaromus asmenis policijos areštinės pareigūnai pasirašytinai supažindina su policijos areštinės vidaus tvarkos taisyklėmis, bendrai išaiškina asmeniui vidaus tvarkos taisyklių pažeidimo pasekmes, informuoja apie areštinės pareigūnų veiksmų apskundimo tvarką. Tačiau pastebėtina, kad pirmiau nurodyti veiksmai, atliekami asmenis supažindinant su policijos areštinės vidaus tvarkos taisyklėmis, daugeliu atvejų tėra formalumas, daugelis asmenų neįsidėmi visos gaunamos informacijos, todėl policijos vidaus tvarkos taisyklės turėtų būti nuolat prieinamos laikomiems asmenims (pvz., iškabintos kameroje).

Pažymėtina, kad Apsaugos ir priežiūros instrukcijos 18 punkte nurodyta, jog policijos areštinės kameroje turi būti iškabinta informacija apie Lietuvos Respublikos įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatytas asmenų, laikomų policijos areštinėje, teises, pareigas, draudimus ir dienotvarkę.

CPT standartuose pabrėžiama, kad svarbu į policijos areštinę patekusius asmenis nedelsiant ir aiškiai informuoti apie jų teises. Siekiant tai užtikrinti, CPT nuomone, asmenims turėtų būti pateikiamas blankas, kuriame būtų aiškiai išdėstytos jų teisės (Šeštosios bendrosios ataskaitos [CPT/Inf (96) 21] 16 punktas).

8.18.2. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta pirmiau, darytina išvada, kad PK areštinėse tinkamai neužtikrinama teisė gauti informaciją.

IV. IŠVADOS

9. Apibendrinant atliekant patikrinimus nustatytas aplinkybes, susijusias su asmenų laikymo sąlygomis ir jų teisių padėtimi policijos komisariatuose, bei atsižvelgiant į ataskaitos II ir III dalis, pažymėtina, kad:

9.1. kai kuriuose komisariatuose nepakanka žmogiškųjų, materialinių, intelektinių išteklių:

9.1.1. užpildyti ne visi pareigūnų etatai (Kėdainių, Trakų komisariatai);

9.1.2. pareigūnų darbo sąlygos vertintinos tik patenkinamai (visi komisariatai);

9.1.3. pareigūnai nepakankamai dažnai kelia kvalifikaciją (Švenčionių komisariatas);

9.1.4. pareigūnai demonstruoja netinkamą požiūrį į laikomus asmenis (Švenčionių, Varėnos komisariatai);

9.2. nustatyta Elektroninio registro trūkumų:

9.2.1. Elektroniniame registre nurodyti ne visi duomenys apie asmenų buvimo komisariate ir laikino sulaikymo patalpose trukmę, taip pat apie tai, ar asmuo apskritai buvo patalpintas į laikino sulaikymo patalpą (Trakų, Kėdainių komisariatai);

9.2.2. atspausdinus išrašą trūko daugiau nei pusės duomenų apie asmenų išleidimo iš komisariato laiką ir tie duomenys skyrėsi nuo Elektroniniame registre pateiktų duomenų (Trakų, Kėdainių komisariatai);

9.2.3. nėra galimybių gauti informacijos apie kurio nors konkretaus veiksmo atlikimą (pvz., išvedimą iš kamero) žurnalo forma (Trakų, Kėdainių komisariatai);

9.2.4. Elektroniniame registre nėra fiksuojami duomenys apie asmens atsisakymą, pvz., išėiti pasivaikščioti gryname ore (Trakų, Kėdainių komisariatai);

9.3. nustatyta saugumo užtikrinimo trūkumų:

9.3.1. pareigūnų nešiojamos guminės lazdos gana pastebimos – tokia praktika nėra būtina saugumui palaikyti ir neskatina gerų personalo bei sulaikytųjų santykių (visi komisariatai);

9.3.2. ne visuose komisariatuose laikomasi teisės aktuose nustatytų izoliavimo reikalavimų (Varėnos komisariatas);

9.3.3. apribojant asmenims laisvę vertinami ne visi jų priskyrimo rizikos ar pažeidžiamų asmenų grupei požymiai ir specialieji poreikiai (visi komisariatai);

9.3.4. ne visur tinkamai įrengti apklausos kambariai (Švenčionių, Kėdainių komisariatai);

9.3.5. kai kuriuose komisariatuose nedaromi apklausų vaizdo įrašai (Varėnos, Švenčionių, Kėdainių komisariatai) arba vaizdo įrašai daromi tik atskirais atvejais (Utenos komisariatas);

9.4. nustatyta asmenų laikymo sąlygų ir aprūpinimo trūkumų:

9.4.1. ne visuose komisariatuose užtikrinami teisės aktuose nustatyti reikalavimai dėl minimalus vienam asmeniui tenkančio ar atitinkamų patalpų ploto (Utenos ir Varėnos komisariatai);

9.4.2. ne visuose komisariatuose užtikrinamas tinkamas patalpų vėdinimas ir natūralus apšvietimas (Švenčionių, Varėnos, Trakų, Utenos komisariatai);

9.4.3. ne visuose komisariatuose tinkamai užtikrinama patalpų švara (Švenčionių, Utenos, Kėdainių komisariatai);

9.4.4. ne visuose komisariatuose laikomiems asmenims užtikinamas teisės aktuose numatytas tinkamas ir pakankamas kietasis bei minkštasis inventorių, jo švara (Utenos, Varėnos, Švenčionių, Kėdainių komisariatai);

9.4.5. ne visuose komisariatuose užtikrintas orumo nežeminantis higienos patalpų įrengimas (Utenos, Varėnos, Švenčionių komisariatai);

9.4.6. ne visuose komisariatuose asmenims su negalia užtikrintas papildomų sunkumų nesukeliantis patekimas į patalpas (Trakų komisariatas);

9.4.7. gerintinos pasivaikščiojimo kiemų materialinės sąlygos (visi komisariatai);

9.4.8. asmenims nesudarytos galimybės išsiskalbtį drabužius ir lovos skalbinius (visi komisariatai);

9.4.9. tinkamos aprangos neturintys asmenys neaprūpinami sezoną atitinkančiais švariais drabužiais (visi komisariatai);

9.5. nustatyta maitinimo organizavimo trūkumų:

9.5.1. į kai kurias areštines tiekiamas maistas galimai yra nevisavertis, neįvairus, valgiaraščiai sudaryti galimai neatsižvelgiant į fiziologines mitybos normas (Švenčionių komisariatas);

9.5.2. kilo abejonių, ar apskritai į areštines tiekiamas maistas atitinka skirtingų asmenų grupių fiziologines mitybos normas (visi komisariatai);

9.5.3. maitinimo paslaugas teikiančių įmonių į areštines pristatomas maistas ne visada yra tikrinamas pareigūnų arba bendruomenės slaugytojų (Utenos, Švenčionių komisariatai);

9.5.4. kilo abejonių, ar areštinėse laikomiems asmenims pagrįstai draudžiama naudotis savo metaliniais šaukštais (Kėdainių komisariatas);

9.6. nustatyta sveikatos priežiūros paslaugų teikimo trūkumų:

9.6.1. ne visose areštinėse įrengti medicinos punktai, dėl to į areštinę pristatyti asmenys nėra apžiūrimi sveikatos priežiūros specialisto per 24 valandas ir badaujantys areštinėje laikomi asmenys nėra nuolat stebimi sveikatos priežiūros specialisto (Varėnos komisariatas);

9.6.2. ne visi areštinėse įrengti medicinos punktai turi leidimus-higienos pasus (Švenčionių komisariatas);

9.6.3. į areštinę uždaromi asmenys ne visada apžiūrimi sveikatos priežiūros specialisto, nors areštinėje yra teikiamos bendruomenės slaugos paslaugos (Švenčionių komisariatas);

9.6.4. atitinkamuose žurnaluose ne visada fiksuojamas tikslus į areštinę uždarytų asmenų sveikatos įvertinimo laikas (Švenčionių komisariatas);

9.6.5. kai kurių areštinių medicinos punktuose laikomi vaistiniai preparatai buvo netinkami vartoti (Švenčionių komisariatas);

9.7. nustatyta pažeidimų, susijusių su asmenų laikymu laikino sulaikymo patalpose:

9.7.1. ne visuomet laikomasi teisės aktuose nustatytų asmenų laikymo laikino sulaikymo patalpose terminų (Trakų, Kėdainių, Švenčionių komisariatai);

9.7.2. didelį nerimą kelia neblaivių asmenų laikymas laikino sulaikymo patalpose per naktį, kadangi dėl stipraus apsvaigimo jų sveikatai gali grėsti pavojus, todėl būtina organizuoti asmens medicininę apžiūrą ir pirmosios medicinos pagalbos teikimą (neblaivių asmenų išblaivinimas nėra policijos funkcija); be to, uždarant asmenį į laikino sulaikymo patalpą nakties metu ar laikant per naktį, neišduodamas net minimalus minkštasis inventorius (Švenčionių, Kėdainių, Trakų komisariatai);

9.7.3. asmenims laikyti (nors ir labai trumpiems laikotarpiais) vis dar naudojamos patalpos, kurių plotas nesiekia nė 2 m² (Utenos komisariatas);

9.8. nustatyti laikomų asmenų tam tikrų kitų teisių pažeidimai:

9.8.1. tinkamai neužtikrinama asmenų, įskaitant užsienio valstybių piliečius, teisė gauti informaciją (Kėdainių, Švenčionių, Utenos, Varėnos komisariatai);

9.8.2. ne visuose komisariatuose dėl atitinkamos pasimatymų kambarių būklės yra tinkamai užtikrinama asmenų teisė į pasimatymus (Kėdainių, Utenos komisariatai);

9.8.3. suimti ir nuteisti asmenys iš įkalinimo įstaigų etapuojami į policijos areštines apklausoms ir kitiems ikiteisminio tyrimo veiksams atlikti, nors CPT šią praktiką ne kartą kritikavo ir siūlė jos atsisakyti.

V. REKOMENDACIJOS

10. Seimo kontrolierius, atsižvelgdamas į per patikrinimus nustatytas aplinkybes ir vadovaudamasis LRSKĮ 19¹ straipsnio 4 dalies 4 punktu ir 6 dalimi, rekomenduoja Lietuvos Respublikos generaliniam policijos komisarui Linui Pernavai imtis priemonių užtikrinti, kad:

10.1. komisariatuose būtų užpildyti visi laisvi etatai;

10.2. būtų kiek įmanoma gerinama pareigūnų darbo sąlygos;

10.3. visi pareigūnai nuolat keltų kvalifikaciją;

10.4. būtų skatinamas pozityvus, konstruktyvus, pagarba žmogaus teisėms grindžiamas pareigūnų bendravimas su laikomais asmenimis;

10.5. būtų pašalinti nustatyti elektroninio Policijos registruojamų įvykių registro trūkumai;

10.6. būtų pašalinti nustatyti asmenų laikymo sąlygų ir aprūpinimo trūkumai;

10.7. būtų pašalinti nustatyti maitinimo organizavimo trūkumai;

10.8. būtų pašalinti nustatyti sveikatos priežiūros paslaugų teikimo trūkumai;

10.9. jeigu pareigūnai nešiojasi gumines lazdas, tai darytų kuo nepastebimiau, ir, esant galimybei, šios būtų pakeistos į mažiau pastebimas, pvz., teleskopinio tipo lazdas;

10.10. būtų griežtai laikomasi teisės aktuose nustatytų laikomų asmenų izoliavimo reikalavimų;

10.11. būtų apsvarstyta galimybė apribojant asmenims laisvę išsamiai vertinti priskyrimo rizikos ar pažeidžiamų asmenų grupei požymius bei specialiuosius poreikius, įskaitant galimybę mokyti pareigūnus atpažinti tokius požymius ir poreikius;

10.12. apklausos kambariai visuose komisariatuose būtų įrengti tinkamai;

10.13. kiek įmanoma, būtų daromi visų apklausų vaizdo įrašai;

10.14. asmenys nebūtų laikomi laikino sulaikymo patalpose ilgiau nei nustatyta teisės aktuose;

10.15. jeigu asmenys būtų laikomi laikino sulaikymo patalpose nakties metu, jie būtų aprūpinti bent minimaliu minkštuoju inventoriumi – čiužiniu ir apklotu;

10.16. kartu su sveikatos priežiūros įstaigomis būtų apsvarstytos galimybės spręsti neblaivių asmenų pristatymo į atitinkamą įstaigą klausimą;

10.17. asmenys nebūtų laikomi patalpose, kurių plotas mažesnis nei 2 m²;

10.18. būtų tinkamai užtikrinama visų laikomų asmenų, įskaitant užsienio valstybių piliečius, teisė gauti informaciją; be to, esant poreikiui užsieniečiams būtų tinkamai užtikinamos vertimo žodžiu paslaugos;

10.19. laikomiems asmenims būtų sudarytos tinkamos sąlygos įgyvendinti teisę į pasimatymus;

10.20. suimtieji ir nuteistieji ikiteisminio tyrimo veiksmams atlikti pagal galimybes nebūtų etapuojami į areštines, šiuos veiksmus būtų stengiamasi atlikti suėmimo vykdymo arba laisvės atėmimo įstaigose.

Apie Seimo kontrolieriaus rekomendacijų nagrinėjimo rezultatus pranešti iki 2015 m. liepos 31 d.

Seimo kontrolierius, Įstaigos vadovas

Augustinas Normantas